Hymnologiske Meddelelser

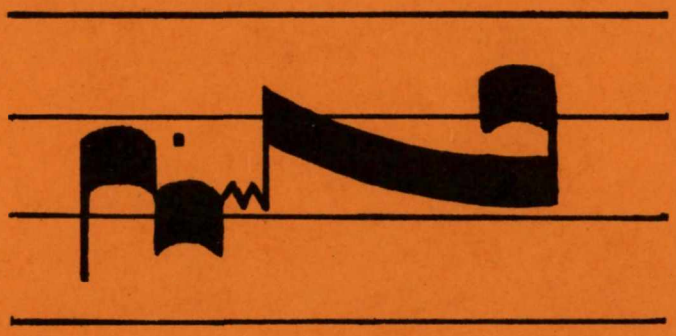

udgivet af Salmehistorisk Selskab

9. årg. 1980 nr. 3·4

Hymnologiske Meddelelser

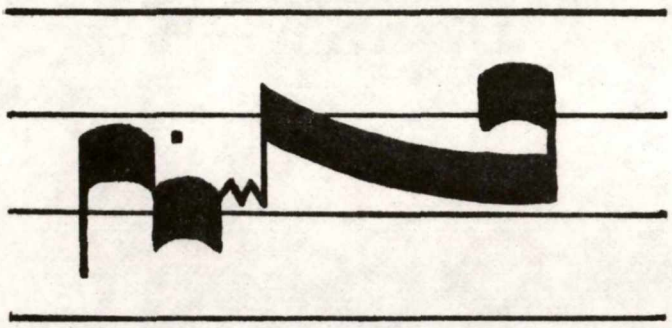

udgivet af Salmehistorisk Selskab

9. årg. 1980 nr. 3·4

HYMNOLOGISKE

MEDDELELSER

TIDSSKRIFT OM SALMER

udgivet af Salmehistorisk Selskab

9.årg. 1980 nr.3-4.

NYE SALMER: Melodier af Leif Kayser, Peter Elkjær Petersen og Asger Pedersen.
Tekster af N.F.S.Grundtvig, Johannes Johansen, Johann Rist, S.T.Vestergaard, Jørgen Kristensen s.151

Henrik Fibiger Nørfelt: Om Leif Kaysers melodi til "Øjne, I var lykkelige"..... s.152

Jens Lyster: K.L.Aastrup 26.11.1899 - 14.5.1980..... s.159

K.L. Aastrup: Breve til salmebogskommissionen (optryk fra Tidehverv 1946-47, 20.og 21.årg.) s.161

" : Det "midtjydske" salmebogsforslag (optryk fra Tidehverv 1949, 23.årg.)..... s.181

" : Salmebogsforslaget.(optryk fra Tidehverv 1952, 26.årgang) s.184

Erik A. Nielsen: Pietismen og kønsrollerne. Eksemplificeret ved Brorsons Mit hierte altid vanker..... s.188

ANMELDELSE: Peter Elkjær Petersen: Melodier til 10 salmer af Johannes Johansen, opus 3,1976-78 (Nørfelt) s.207

Rettelse, melodiredaktøren beklager. HFN. s.208

Efterlysning 1.af Sthens skrifter 2.af stof til dansk hymnologisk bibliografi 1973-1980. Ved Jens Lyster s.209

REDAKTIONELT ved J.L. s.210

FORFATTERNES ADRESSER s.211

INDHOLDSOVERSIGT FOR ÅRGANG 1980. Ved J.L. s.211

ISSN 0106-4940

ØJNE, I VAR LYKKELIGE

Leif Kayser 1975

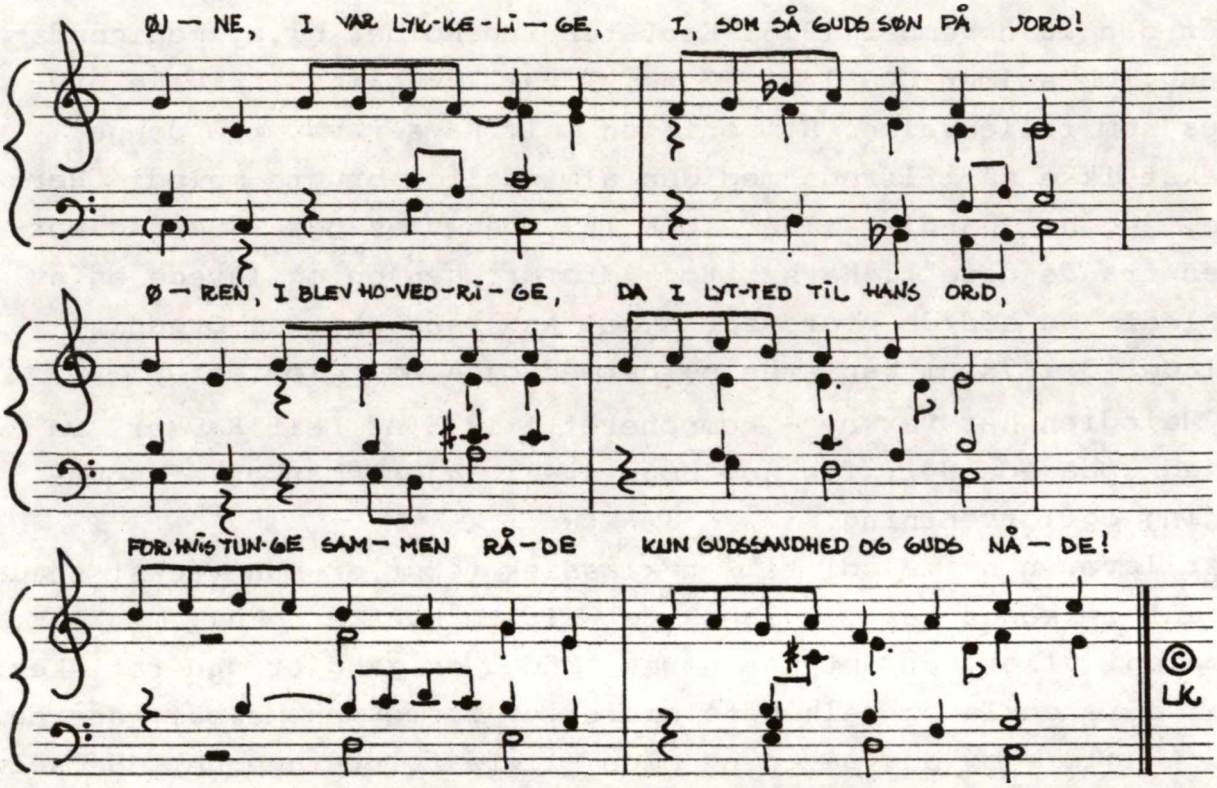

2.
Konger og profeter mange
længtes efter eders kår,
hjertesuk og englesange
spåed om det gyldenår,
da Guds lys og liv med styrke
sejrer over død og mørke.

3.
Held os, kristne på det jævne!
Nådens tid er ej forbi;
som oplyst på kirkestævne,
lykkens skødebørn er vi:
Øjne ser, og øren høre
ham, som har Guds ord at føre.

4.
Han, som liv og lys uddeler
med sin Ånd og med sit ord,
han, som alt det brudte heler
i sit bad og ved sit bord,
Jesus Kristus, med vor glæde
er lyslevende til stede.

5.
Han, skønt verden ser ham ikke,
troen dog for øje står,
og i alle øjeblikke
ordet hans til hjerte går,
tænder lys i gravens mørke,
planter paradis i ørke.

6.
Blindfødt var det arme hjerte,
ser dog nu hans guddoms-glans;
død var sjælen, til vor smerte,
lever nu i Ånden hans;
igenfødte til Guds rige
vi det ser i lys tillige.

7.
Øjne, I er lykkelige,
I, som ser Guds Søn på jord!
Øren, I blev hovedrige,
da I hørte livets ord!
Hjerte, da du ordet tro´de,
livets træ randt op af rode!

N.F.S.Grundtvig 1864

Om Leif Kaysers melodi til DDS 142 se næste side!

Kommentar til Leif Kaysers melodi til "Øjne, I var lykkelige".

Melodien er komponeret i 1975 i forbindelse med en salmekantate: "7 kirkeruder", bestilt af Skovshoved Kirke og uropført dér den 16.november 1975. Kantaten indeholder bl.a. menighedssang, og salmen DDS 142, "Øjne, I var lykkelige", skulle bruges som fællessalme. Komponisten Leif Kayser var til denne tekst ikke så tilfreds med den almindeligt brugte melodi "Herre, jeg har handlet ilde" (DDK 159, benævnes også "Søndag morgen fra de døde"). Kayser tog udfordringen op og lavede en ny melodi. Nu afdøde professor Aksel Andersen skrev i Organist-Bladet 3/1976 om kantaten og dermed også om melodien:

"Melodien her var ny - komponeret i 1975 af Leif Kayser. Da jeg opdagede det, fik jeg bogstavelig hjertebanken af spænding og forventning!
At lave en ny melodi til en klassisk tekst er kun yderst sjældent lykkedes her til lands det sidste kvarte sekel. Men L.K.s melodi viser, at det kan gøres. Endnu en gang er underet sket: af såre enkle og velkendte midler er formet en melodi, der har det hele - og dog på en ny måde (linieafslutningerne). Se selv - og nyn den igennem til en af de anførte tekstmuligheder.
Måtte vor kirke tage den til hjerte - og *bruge* den!"

Forinden kantatens uropførelse havde vi ved gudstjenesterne i Skovshoved Kirke over en periode på ca.én måned brugt salmen på Kaysers melodi under nadverens uddeling. For vi kunne anstændigvis ikke komme med en for menigheden helt ukendt melodi ved kantatens uropførelse og så forvente, at menigheden skulle kunne lære den tilfredsstillende ved den ene lejlighed.
Efter at have lært Kaysers melodi at kende må jeg indrømme, at jeg har svært ved at undvære den til "Øjne, I var lykkelige". Så det er med mine bedste anbefalinger, at den hermed gives videre til en større kreds. Men husk: hvis man vil give en ny melodi en chance, så må den bruges gennem et stykke tid. Man kan ikke nøjes med at bruge den et par gange og så sige: "Sikke noget skidt - den gamle er meget bedre!" Først med et fortroligt forhold til en melodi véd man, om den er i besiddelse af den fornødne styrke - om den kan tåle sliddet. Og det kan denne her.

Henrik Fibiger Nørfelt.

KAN DU UDHOLDE MØRKET

Melodi og sats: Peter Elkjær Petersen

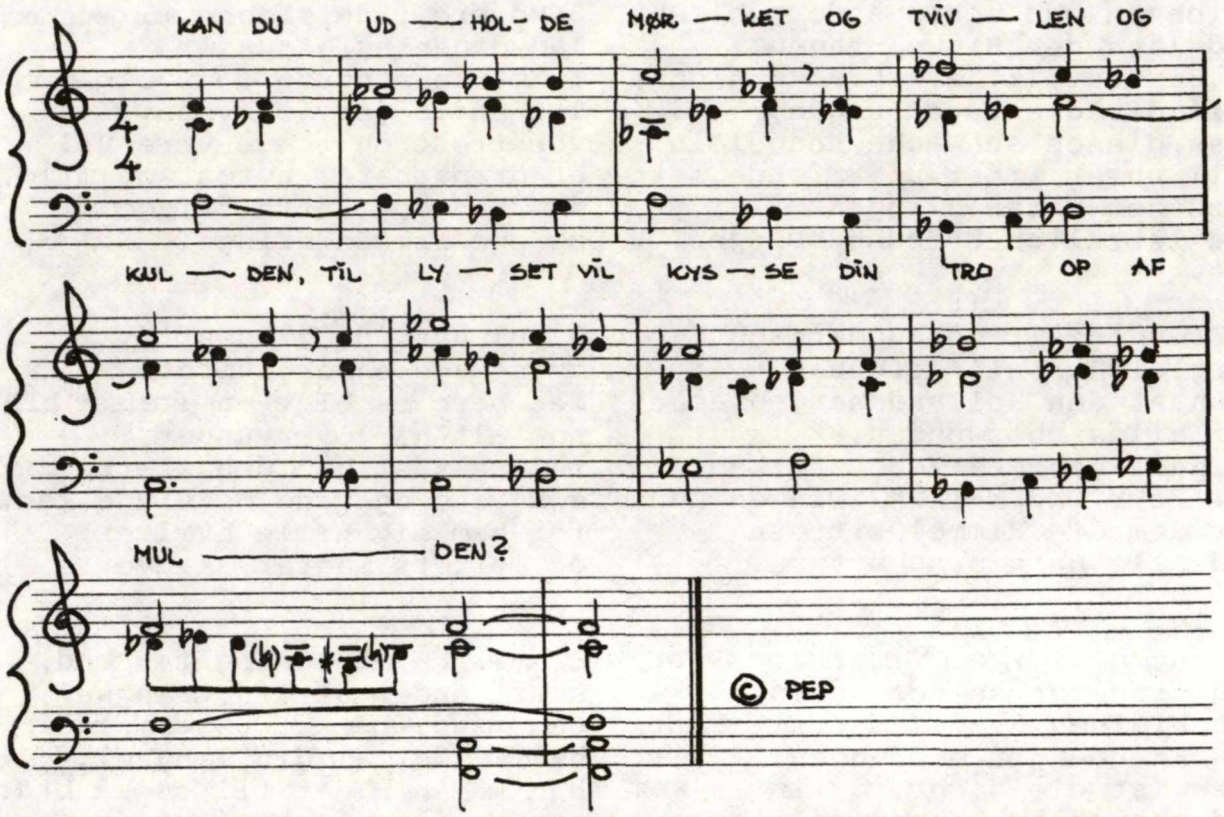

1.

Kan du udholde mørket
og tvivlen og kulden,
til lyset vil kysse
din tro op af mulden?

2.

Kan du udholde striden
og angsten og sukket,
til freden er vundet,
og såret er lukket?

3.

Kan du udholde stumhed
og vente på stunden,
da Ånden vil lægge
dig lovsang i munden?

4.

Kan du udholde advent,
til advent er omme,
til solopgangstimen,
da Kristus vil komme?

Johannes Johansen

Teksten er fra digtsamlingen "Thurø-rim", 1974. Med tilladelse fra Poul Kristensens Forlag.

Vedr. Peter Elkjær Petersens melodier se anmeldelsen i dette nr. af HM.

BRYD FREM, DU SKØNNE MORGENSKÆR

(4)

Brich an, du schönes Morgenlicht
und lass den Himmel tagen,
du Hirtenvolk, erschrecke nicht,
weil dir die Engel sagen,
dass dieses schwache Knäbelein
soll unser Trost und Freude sein,
dazu den Satan zwingen
und letztlich Frieden bringen.

(3)

O Freudenzeit, o Wundernacht,
dergleichen nie gefunden,
du hast den Heiland hergebracht
der alles überwunden,
du hast gebracht den starken Mann,
der Feur und Wolken zwingen kann,
vor dem die Himmel zittern
und alle Berg erschüttern.

(1)

Ermuntre dich, mein schwacher Geist,
und trage gross Verlangen,
ein kleines Kind, das Vater heisst,
mit Freuden zu empfangen.
Dies ist die Nacht, darin es kam
und menschlich Wesen an sich nahm,
dadurch die Welt mit Treuen
als seine Braut zu freien.

(2)

Willkommen, süsser Bräutigam,
du König aller Ehren,
willkommen, Jesu, Gottes Lamm,
ich will dein Lob vermehren,
ich will dir all mein Leben lang
von Herzen sagen Preis und Dank,
dass du, da wir verloren,
für uns bist Mensch geboren.

(6)

Lob, Preis und Dank, Herr Jesu Christ,
sei dir von mir gesungen,
dass du mein Bruder worden bist
und hast die Welt bezwungen;
hilf, dass ich deine Gütigkeit
stets preis in dieser Gnadenzeit
und mög hernach dort oben
in Ewigkeit dich loben.

1.

Bryd frem, du skønne morgenskær,
lad dagen ny begynde,
I, markens hyrder, frygt ej mer,
lad engle jer forkynde:
vor trøst og glæde være vil
et drengebarn, nyfødt og mild,
som kan dog Satan tvinge
og ene freden bringe.

2.

O julenat, du glædestid,
hvis mage ej er fundet,
det barn os blev en frelser blid,
som alt har overvundet,
thi selv er han den stærke mand,
som vind og vand betvinge kan,
for ham sig himle hvælver
og mørkets magter skælver.

3.

Så vær da munter og fat mod,
snart ender al din trængsel,
den mand, Guds Søn i kød og blod,
han kender al din længsel.
Han kom hin nat til os så brat
som verdens lys og troens skat,
vi skal ej længe vente,
han snart sin brud vil hente.

4.

Velkommen, Jesus, brudgom kær,
du kongen er med ære
og kom dog som Guds lam os nær,
vi derfor kan frembære
i lyst og trang en takkesang,
fordi du mer end gik vor gang:
blev eet med os fortabte
og livet nyt os skabte.

5.

Thi skal forvist, o Jesus Krist,
vor lovsang være sunget
til dig, vor broder uden brist,
som verden har betvunget;
giv, at vi dig med al vor id
må prise her i nådens tid
og hisset i det høje
dig evigt stå for øje.

"Ermuntre dich, mein schwacher Geist"
Johann Rist 1641 (EKG nr.24)

S T Vestergaard 1980

Den oprindelige versfølge, som forekom (mig) mindre rimelig eller mere vanskelig, har jeg tilladt mig at ændre, som man ser, og et

5.vers har jeg udeladt som mere vise- end salmeagtigt. Et par mere arkaiske ord går vel an; en fodnote ad usum delphini kunne da oplyse, at Thi i vers 5 betyder derfor eller så, og id = dåd, gerning, hvis man ikke vil sige flid.

Melodien er fra samme år som salmen og skyldes Johann Schop, en af Rists "faste" komponister; den står i Den danske Koralbog nr.149, men er måske bedre kendt fra Bachs Juleoratorium (nr.12) netop til - Ermuntre dich, mein schwacher Geist!

S T V

SØNDAG EFTER JUL

"BARNET JESUS"

Den lille spæde
i gamle hænder, -
den store glæde,
før livet ender:
at se det glimt af Guds herlighed
og kunne drage herfra med fred.

Den lille spæde
i vore hænder, -
den store glæde,
før året ender:
at se det tegn på Guds trofasthed
og byde fremtiden et "Guds fred!"

Jørgen Kristensen

"Prædiken" i Flensborg Avis 29.12.1979.

HØR, HVOR KIRKEKLOKKEN SYNGER

Tempo giusto *Melodi og sats: Asger Pedersen 1978.*

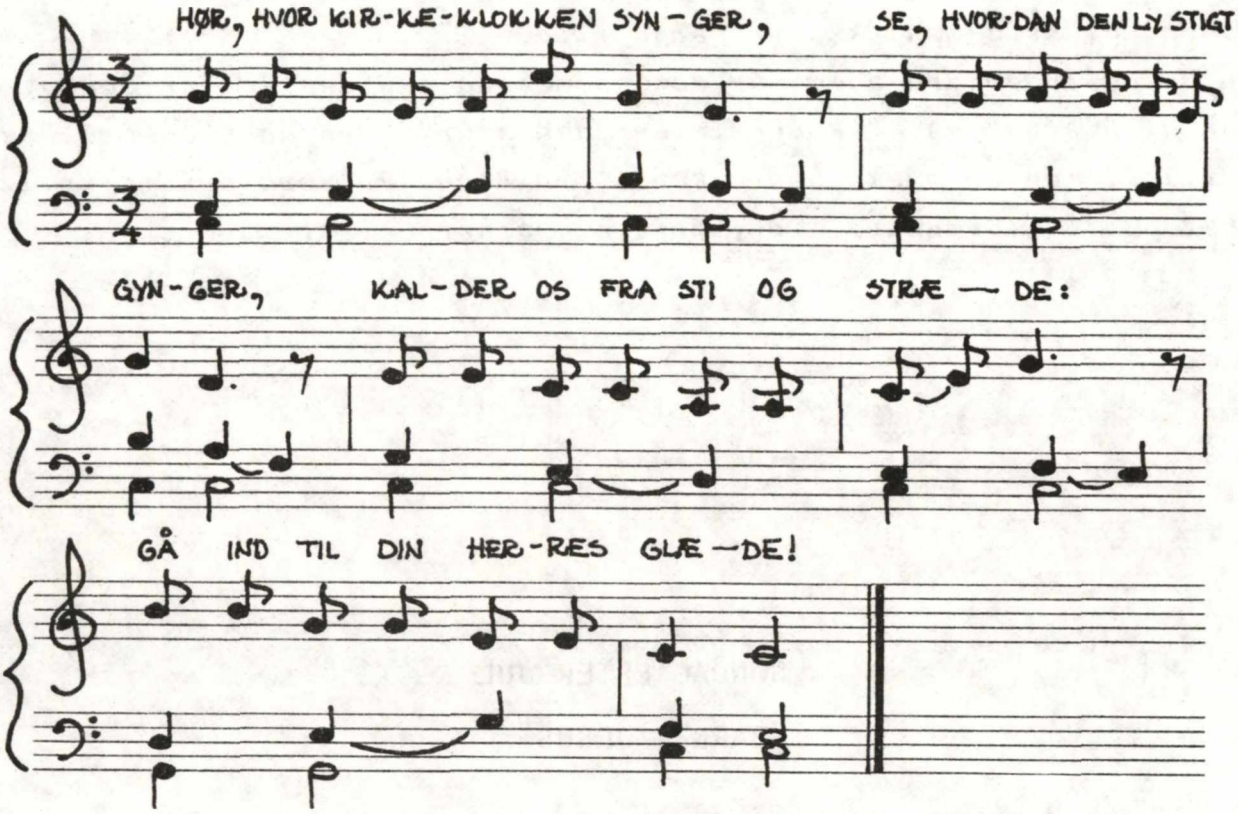

1.
Hør, hvor kirkeklokken synger,
se, hvordan den lystigt gynger,
kalder os fra sti og stræde:
Gå ind til din Herres glæde!

2.
Hør, nu slutter klokken sangen:
ni slag slår den, tre ad gangen:
Til Gud Fader og til Sønnen
og til Ånden bedes bønnen.

3.
Børn og voksne, gamle, unge,
orgeltone, men´sketunge,
lad os takke Gud for livet,
for hver gave, han har givet.

4.
Herre Jesus, tak for dåben,
her er Himlen altid åben,
og den mindste dreng og pige
er den største i Guds rige.

5.
Du vil samle os i koret,
du har brød og vin på bordet,
og med munden kan vi smage,
du er med os alle dage.

6.
Du er med os hele vejen,
kalder hver af os "din egen",
i din kirke har vi hjemme,
aldrig kan du nogen glemme.

7.
Søndag synger kirkeklokken,
søndag samles søskendflokken,
søndag går du os i møde,
søndag står du op af døde.

Johannes Johansen 1977

Teksten fra 78-tillægget med tilladelse fra Edition Egtved.

HØR, KLOKKEN KALDER SØNDAG MORGEN

Mel.: Bryd frem, mit hjertes trang at lindre.

Hør, klokken kalder søndag morgen:
"Kom, alt er rede, skynd jer, kom!"
Vi gemmer os i hverdagssorgen
for glæden i Guds helligdom.
Dog, klokken bliver ved at kalde,
til Gud engang blir alt i alle.

Han ta´r mod vore små i dåben,
her er Guds hus og himlens port.
Hans favn er altid for os åben,
Han støder aldrig nogen bort.
Ved nadverbordet kan vi smage,
at Han er med os alle dage.

Som kærnen dør og blir til mange,
som druen knuses, blir til vin,
blev Kristus knust, til døden bange,
blev Kristus alles, din og min.
Han vil i os sig lade føde,
Han er vort liv, når vi er døde.

Hør, klokken bliver ved at bede
hver søndag morgen samme bøn:
"Skynd jer at komme, alt er rede
til glæden med Guds egen søn."
År ud og år ind vil den kalde,
til Gud engang blir alt i alle.

Johannes Johansen

Skrevet til Hellerup Kirkes 80 års dag, den 12.oktober 1980.

PÅ DEN FØRSTE DAG I UGEN

På den første dag i ugen
fandtes ej det mindste kryb.
Åndens mørke tavse rugen
på det øde verdensdyb
blev til himmel, blev til jord.
"Lys, bliv til" lød Herrens ord.

På den første dag i ugen
åbnedes Vorherres grav,
li´ som Noah åbned lugen
i sin ark på dødens hav.
Tvivlen svandt, og modet steg.
Vandet sank, og døden veg.

På den første dag i ugen
hersked tavshed, mørk og ond.
Frygten lammed stemmebrugen.
Da sprang ord af Peters mund.
Han, fornægteren, fik tro,
høst, hvor intet kunne gro.

På den første dag i ugen
af vort tomme tidsfordriv
og af dødens hårde knugen
opstår Herrens lys og liv,
Herrens legeme og blod,
strålende af dåbens flod.

På den første dag i ugen
skaber Herren selv sit værk,
kærlighed er kalk i fugen,
tro og håb er grundvold stærk.
Hver en sten fra syld til tag
synger om den første dag.

Johannes Johansen 1980.

K.L. AASTRUP 26.11.1899 - 14.5.1980

Da domprovst K.L. Aastrup døde den 14. maj i år, var han i brede kredse anerkendt som sin tids betydeligste danske salmedigter med en både markant og omfattende produktion bag sig.

Aastrup begyndte at skrive salmer først i 193o'erne og blev ved til det sidste, så i tid spænder hans Samlede Salmer over et halvt sekel. Vejen til de kirkelige kredses anerkendelse kan aflæses i tørre tal således: 11 tekster blev optaget i salmebogstillægget af 1938, 8 i Det sønderjydske Forslag 1943, 6 i Det grundtvigske Forslag 1944, 31 i Det midtjydske Forslag 1947. Den officielle kommissions Forslag 1951 ("Prøvesalmebogen"), der "ville undgå, *så vidt muligt*, at få skingrende falske toner...skænket i den ægte vin", kunne med sin bedste vilje, idet man "redeligt bøjede sig for den kendsgerning, at Gud ikke i disse hårde tider havde oprejst nogen menighedens forsanger iblandt os", kun få plads til 3, hvilket tal kirkeministeren øgede til 5 i Den danske Salmebog 1953. Misbilligelse af denne nedvurdering kom til orde ved Samfundet Dansk Kirkesangs publikation Udvalgte Salmer 1966 med ialt 52 Aastrup-tekster og 15 nye eller ukendte melodier hertil. I 1974 bragte Løgumklostersangbogen 3o tekster og "46 salmer" i 1976 havde 22. Endelig kom 78-tillægget som den hidtil sidste meningstilkendegivelse med 26 tekster og 5 nye melodier.

Mon det ikke vil være realistisk at gætte på, at Aastrup i en kommende salmebog vil komme op på samme repræsentation som Sthen?

Det vil imidlertid næppe blive alene på antallet af salmer, at Aastrups indsats kan måles i den næste salmebog. Hans kritisk hymnologiske skribentvirksomhed vil måske vise sig at få en nok så indgribende betydning. Jeg har en fornemmelse af, at Aastrup, der trods sin indiskutable kompetance blev forbigået på en krænkende måde, da den sidste salmebogskommission blev nedsat i 1946, vil være at finde i den næste. Uden at behøve nogen kirkeministeriel udnævnelse vil han denne gang, gennem sine principielle betragtninger og skarpe salmeanalyser, være til rådighed som det uofficielle medlem, som - skønt fraværende med legemet - de mindre sagkyndige gør klogt i at konsultere, når salme- og salmebogskriterier skal formuleres eller stå deres prøve.

Aastrup har som hymnolog forstået at sige noget væsentligt, ikke mindst om andres unoder. Derfor er det også den indignerede Aastrup, jeg holder mest af. Ligesom P.G. Lindhardt har søgt at introducere en vis renfærdighed i dansk prædikekunst uden det gejstlige bavl og salvelse og alle falbelader, sådan har tilsvarende Aastrup gjort sit til at afsløre og aflive det fromme floskelsprog og poetisk svulstighed i salmesangen. I de senere år har det været den nye "salmebølge", som han fandt anledning til at kommentere. Som i konventsforedraget "Om at skrive salmer" (aftrykt i HM 1974, s.7-14), hvor det er Aastrups opfattelse, at frigørelse fra traditionen ikke er vejen til fornyelse; sporene fra Evangelisk-kristelig Psalmebog skræmmer: "Kirkehistorien lærer os, at virkelig og sund fornyelse altid har hængt sammen med respekt for traditionen, at den er skabt ikke af progressive, men af reaktionære folk. Jeg véd ikke, hvor meget eller hvor lidt det gælder andre steder; men i kirken gælder det, ikke mindst i noget som salmedigtning. Både Luther og Grundtvig var reaktionære i forhold til deres samtid. Og vil man i dag skrive salmer i Danmark, gør man vel i at hente sine regler for, hvordan salmer skal være, fra Hans Thomissøns salmebog".

Det var den samme sans for det solide i traditionen med deraf følgende afstandtagen til det letbenede og usaglige, der kom til orde i de "Breve til Salmebogskommissionen", som Aastrup lod trykke i "Tidehverv" i 1946-47 umiddelbart efter at kommissionen var blevet nedsat. Aastrup lagde et stort arbejde i denne kritiske gennemgang af "Kirke og Hjem"s salmebestand, og "brevene" beholder derfor deres værdi, ikke kun som historisk dokument, men som en i høj grad nyttig håndsrækning også til kommende salmebogskommissioner.

Da jeg engang midt i 7o'erne over for Aastrup beklagede, at jeg ikke havde kunnet opdrive de pågældende årgange af "Tidehverv", modtog jeg straks med posten de eftersøgte breve, pietetsløst revet ud af diverse numre af Tidehverv og med denne følgebemærkning: "Hermed de omtalte "Breve til Salmebogskommissionen", som det har fornøjet mig selv at læse igen... De må gerne beholde "Brevene"".

Da Aastrup altså stadig kunne vedkende sig brevene med fornøjelse og gerne lod mig få del i dem, må det være i forfatterens ånd, når HM's læsere nu får chancen for at møde disse indsigtsfulde kommentarer ex auditorio til salmebogsarbejdet. Efter indhentet tilladelse fra Tidehvervs redaktion og fru Aastrup, som vi hermed bringer

vor bedste tak, kan vi nu give vore læsere en korrigeret, uforkortet udgave af "brevene". Kun åbenlyse fejl er blevet rettet. For at brevene kan få praktisk betydning for fremtidigt salmebogsarbejde, har jeg skønnet det nyttigt ved de mange henvisninger til tekster i Salmebog for Kirke og Hjem at vedføje det nuværende nr. i Den danske Salmebog i parentes. En manglende parentes efter et salmenummer betyder derfor, at den pågældende salme ikke er optaget i DDS.

HM's redaktion har gennem årene kunnet glæde sig over Aastrups udtalte sympati for tidsskriftet. Kun en uge før sin død sagde han ja tak til en opfordring om at indtræde i den officielle støttekreds bag HM, men havde da allerede i årevis været en af dem, vi jævnligt støttede os til.

J.L.

BREVE TIL SALMEBOGSKOMMISSIONEN

VED K.L. AASTRUP

I

Nu er salmebogskommissionen nedsat, og dens sammensætning er efter kirkeministerens gentagne udtalelser uforanderlig. Så skulle vel kommissionen have arbejdsro, uforstyrret af uvedkommendes indblanding. Men det kan være nødvendigt, at uvedkommende blander sig i en sag; og jeg har al mulig grund til at tro, det er nødvendigt, at jeg blander mig i denne sag. De herrer sagkyndige må derfor finde sig i, at jeg indleder denne brevveksling - eller (da De næppe nedlader Dem til at korrespondere med mig) dette brevskriveri. De kan jo lade være med at rette Dem efter, hvad jeg skriver, ja, om De vil, lade mine breve ulæste, hvad de fleste vil have let ved, når de står i "Tidehverv". Og De har jo tilmed alle ministeriel attest for at have mere forstand på salmer og salmebog end jeg. Men De vil ikke bagefter kunne undskylde Dem med, at visse ting ikke var sagt Dem i tide. (Selvfølgelig kan De også meget let gøre Dem

fri af at tage hensyn til mine skriverier med en henvisning til, at jeg jo bare er fornærmet over at være forbigået; det er så sandt, så sandt; jeg er nærmest lynende gal og betragter det fremdeles som en personlig fornærmelse, om nogen anden nulevende bliver regnet for mere sagkyndig i denne sag).

Altså, mine herrer sagkyndige: Det første vi skal snakke om, er Vajsenhusprivilegiet. Bisperne synes at være i den grad uforstående for, at der bør foretages noget her, at man gerne kunne tro, de fik procenter fra Haase. Men en salmebogskommission må dog vel kende sin forpligtelse til at sørge for, at salmebøgerne bliver til at købe også for fattigfolk. Det er en ganske grotesk tanke (så grotesk, at de fleste glemmer at tænke den), at staten dækker en del af sine sociale udgifter ved skat på salmebøger. Man skulle tro, at vi i Danmark regnede salmer for en skadelig litteraturart, som må hemmes i sin indflydelse på folkesindet, - til forskel f. eks. fra dramatisk digtning, siden staten stiller sig så forskelligt til de to arter af litteratur: Med store udgifter for det offentlige holder man et teater i gang, som har råd til at betale skuespilforfatterne enorme honorarer, samtidig med, at man altså beskatter salmebøgerne, der dog i ganske anderledes grad er for hele folket end Det kongelige Teater. Og hvis man så kunne regne med, at den store overpris, der betales for salmebøgerne, virkelig kom vajserne til gode; men sandheden er dog nok den, at privilegiet væsentlig er en beskyttelse mod konkurrence for dem, der iøvrigt har indtægt ved salmebøgernes fremstilling og salg.

Få gjort en ende på denne meningsløse ordning, få salmebøgerne gjort skattefri! Skal Vajsenhuset endelig opretholdes ved beskatning af litteratur, var der vel andre tryksager, der var rimeligere objekter, julehefter f.eks. En femogtyveøre i skat af hvert julehefte, det var ikke alene rimeligt, det var til folkegavn. Lad endelig det skidt være dyrt; men salmebogen, som så at sige hvert menneske i landet føler sig forpligtet til at eje et eksemplar af, den skal have lov til at være billig, og det kan den kun blive ved skattefrihed og fri konkurrence.

Og så må De herrer jo være klare over, at De sidder og skal udarbejde den danske folkekirkes bekendelsesskrift for det næste halve århundrede eller mere. Det er sådan - og det er ikke i sig selv at beklage -, at nuomstunder er en luthersk kirkes bekendelsesskrift dens salmebog; hvad der står i salmerne, bliver med rette taget

som udtryk for, hvad kirken siger om Gud. De skal altså ikke bare udarbejde en sangsamling, der kan bruges ved gudstjenester, fordi det, der skal bruges, står i bogen. Så var Deres opgave let, så kunne De blot samarbejde de tre foreliggende forslag, ja, så kunne De arbejde efter det princip, at man hellere må medtage ti underlødige end udelukke een lødig salme. Men da salmebogen er bekendelsesskrift, er forholdet tværtimod, at De må hellere udelade looo retfærdige end godkende to uretfærdige salmer.

Det kirkelige Råds ord i fortalen til "Kirke og Hjem" om, at man har vist "gensidig imødekommen", ser fromme nok ud; men det ville dog tale Dem til ære, om De i Deres fortale vil vedgå, at De har vist gensidig stejlhed; det ville nemlig vidne om, at De var vidende om Deres opgaves alvor. Det er uomgængelig nødvendigt, at man opgiver det princip at medtage en salme, som et flertal af kommissionens medlemmer ønsker medtaget. Når salmebogen skal være bekendelsesskrift, må der være vetoret for kommissionens enkelte medlemmer.

Det lyder meget afskrækkende, men er dog ikke så farligt. Ingen vil dog sætte sit veto mod en flertalsbeslutning uden at have vægtige grunde. Og vi har jo så stor en rigdom af danske salmer, at vi har mageligt råd til at undvære mange gode, om så skulle være. Men hvorfor skulle det blive resultatet af et sådant veto? Jeg kunne ikke tænke mig, at een eneste af Sthens eller Kingos salmer skulle blive udskudt ved veto, når et flertal ønskede den med. Nogle ganske enkelte af Brorsons og Grundtvigs ville formentlig gå ud, skønt det ikke engang er sikkert. Hårdest af vore egne vil Ingemanns vel blive ramt. Men alt i alt vil det blive meget få af de gamle salmer (fra før 1897), der vil blive ofret; vi vil endda mageligt kunne få en salmebog med 7-8oo numre; for så mærkeligt det er, næsten hele vor salmedigtning er vi i den danske folkekirke enige om. Var det så ikke en rimelig "gensidig imødekommen", at et flertal indenfor kirken gav afkald på de ganske enkelte, som et mindretal har så stor uvilje imod? Hvis vi havde mangel på gode salmer, som man kunne enes om, var det jo en anden sag, så ville man ikke risikere at skulle undvære nogen. Men vi har jo overflod. Og endelig kan der ved tillæg bødes på den skade, at der mangler nogle gode salmer i den autoriserede salmebog; men der kan ikke hverken på denne eller anden måde bødes på skaden, hvis der kommer salmer ind, som ikke burde være der.

Jeg kan med så meget større vægt, ja, jeg synes næsten med krav på at blive hørt, fremsætte dette forslag, som det dog vist er temmelig oplagt, at en sådan bestemmelse om enkeltmedlemmers veto stærkt vil formindske antallet af mine salmer i den nye salmebog, måske endda vil udelukke dem alle. Men som sagt, det er en biting, om nogle af os kommer til at savne et eller andet, vi gerne ville have haft med; men det er en dødsensalvorlig sag, om der rejses afgudsaltre i Herrens tempel, en dødsensalvorlig sag, om falske lærdomme lukkes ind i vort bekendelsesskrift.

En anden gang skal jeg så skrive noget om påkrævede rettelser i visse ældre salmer, - om forholdet mellem en salmes indhold, dens kunstneriske virkemidler og dens allusioner. Uffe Hansens anmeldelse af Vagn Riisagers bog fornylig syntes mig at afsløre, at selv de meget sagkyndige kan være temmelig ukyndige om sagen; og U.H. kan da med det samme få den lille private hilsen, at selvom "grøn" er et såre passende tillægsord i et sommerdigt, og "rose" et lige så passende navneord, så er "en grøn rose" ikke så godt; og det bør en sagkyndig kunne se.

Venlig hilsen og på genhør!

K.L. Aastrup.

Husby, 27. april 1946.

II

Ved prøvelsen af en salmes lødighed er tre ting at iagttage ved den: hvordan indholdet er, - hvordan dette indhold er sagt, - hvilke allusioner, der kan ventes af den måde, hvorpå indholdet er sagt. Det skulle være selvfølgeligt, at alle disse tre ting må kunne stå for en prøvelse; men både vor nuværende salmebog og de to hidtil fremkomne forslag til en ny viser, at det langtfra er overflødigt at snakke lidt om det.

Indholdet i en salme skal være luthersk. Man kunne bruge andre udtryk, ja, for sjovs skyld kunne man have lyst til at sige "evangelisk-kristeligt"; men lad det nu stå ved, at det skal være luthersk. Det betyder selvfølgelig ikke, at det skal holde sig alene til de lutherske særdogmer; men det betyder, at det må ikke være i modstrid med dem. Vil man absolut synge salmer, der fornægter læren om retfærdiggørelse af tro alene, må man gå ind i et andet kirkesamfund. Og mangler på dette punkt kan ikke bødes med fortrin i

andre retninger, dvs. ikke et nok så strålende udvortes kan bøde på et mangelfuldt indvortes. Der er fine mesterværker af religiøs poesi, som man kan beundre og fryde sig ved (jeg tænker her bl.a. på en del af Hauchs og Ewalds digtning), man må bare ikke lukke dem ind i en salmebog. Og man må heller ikke i økumenisk interesse medtage andre kirkesamfunds yndlingssange, hvis indholdet er direkte uluthersk ("Nærmere, Gud ...").

Indholdet i en salme må være udtrykt, så det hele er et stykke kunst, der lader sig sætte sammen igen, når man har haft det pillet fra hinanden. Det betyder en forfærdelig masse, fordi de kunstneriske virkemidler er mange. Det betyder for det første, at strofeformen må egne sig til indholdet: det indhold, der passer til at udtrykkes i "Et trofast Hjerte"s strofe, kan gerne komme på kant med "Lover den Herre"s. For at nævne et enkelt tilfældigt eksempel: Hvis bisperne i 1897 havde været på det rene med det, så havde de ikke medtaget nr. 386 (429) - alene af den grund. Mange forsøg på at skrive salme på "Af Højheden oprunden" er mislykkede kun på grund af strofevalget.

For det andet betyder det i almindelighed, at brugen af billeder og lignende digteriske virkemidler må være nogenlunde ensartet og ligevægtigt salmen igennem. Jeg siger: i almindelighed, fordi vi, som jeg senere skal nævne, har i hvert fald ét eksempel på, at netop springet fra det ene billede til det andet kan bruges som digterisk virkemiddel.

For det tredie betyder det, at en ophobning af almindelige kristelige tanker og almindelige salmeord ikke bliver til salme, selvom rytmer og rim er i orden, og det hele klinger nydeligt, - og selvom det er lavet af en af ens gode venner. Hvis bisperne i 1897 havde været på det rene med det, havde de ikke medtaget nr. 441 (739).

Jeg må sige lidt mere om disse tre ting vedrørende de kunstneriske virkemidler. Vore tre store salmedigtere er netop store, fordi de - foruden ved, at de vidste, hvad lutherdom er (for det vidste Brorson også for det meste, når han skrev salmer), suverænt beherskede deres værktøj og materiale. Det kan knibe Grundtvig at tilpasse sprogets rytme efter strofens; men somme tider er det nu også med vilje - eller gør indtryk af at være med vilje, virker i hvert fald som et plus, at rytmen brydes. De kan alle tre være i rimnød, men vidste da, hvordan man klarer sig i rimnød. De beher-

skede brugen af billeder og den slags; de brugte aldrig fyldekalk, og de trådte aldrig i spinaten ved at tage et salmeadjektiv og sætte det sammen med et salmesubstantiv og regne med, at det var godt, for det klang så salmerigtigt. - Ingemann har masser af fyldekalk, og Boye trådte tit i spinaten, og Timm fik næsten aldrig skrevet en hel salme, fordi de verssammensætninger, han kaldte sådan, falder fra hinanden på grund af de mange spring i tanker og billeder. Hans eneste helt gode salme, har jeg en mistanke om, er blevet god ved et svineheld; jeg tænker på nr. 551 (542), der hopper fra billede til billede: verdens lys, livets brød, vintræet, hyrden; men da det nogenlunde er lykkedes at holde det enkelte billede et vers igennem, så kommer de ikke til at virke som stumper, der falder fra hinanden, men som perler, trukket på en snor. Der er nemlig i denne salme en snor: den ens førstelinje i alle vers. Jeg tvivler bare på, at Timm selv var klar over, hvorfor det denne ene gang lykkedes; men det gør jo ikke noget, og man under ham den frugt af hans unægtelige flid. - Men det må også siges, at der kan være så meget godt i en salme, at det kan bøde på nogle mangler; det gælder en del af Boyes; og det gælder f.eks. Ejnar Billings "Nu glæd dig, min ande, i Herran"; den var gruelig irriterende at oversætte, fordi dens billeder og ordvalg flimrer for øjnene af en, så meget mere irriterende, fordi den er skrevet på samme strofe som Grundtvigs "Som tørstige Hjort monne skrige", og man derfor bestandig sukkede efter denne salmes fasthed og klarhed. Men Billings salme er alligevel god; der er nok til at opveje manglerne.

Men det vanskeligste ved prøvelsen af en salme er dog at afgøre, om den ventes at give rette eller gale allusioner (eller skal vi sige: mindelser?). Allusionerne er jo nemlig ikke alene afhængig af salmen, der giver dem, men også af mange forudsætninger hos personen, der får dem. Og selv om man bortser fra de tilfældige allusioner, der kommer af barndomsminder o.l., der knytter sig til en salme (altså er blotte idéassociationer) og misforståelser, bliver der en del tilfælde, hvor der må skønnes med fare for at skønne forkert. Men det kan ikke nytte for en salmebogskommission at lade ting med allusionerne ligge, fordi den er vanskelig at have at gøre med (det er da for resten væsentlig derfor, jeg savner mig selv i kommissionen; for jeg tror, jeg har noget næse for den ting; og det er noget de fleste glemmer at tage i agt).

På det punkt har Grundtvig ubetinget en af sine største fordele,

og Ingemann ligeså ubetinget en voluminøs bagdel. Det har sig med Grundtvig, når han skrev salme, som med Paulus, når han skrev Romerbrev; det kan være svært at gengive i klare ord både Grundtvigs noget dunkle poesi og Paulus' noget indviklede teologi; men både poesien og teologien giver næsten altid rigtige allusioner, dvs. mindelser, der tjener evangeliets sag; derfor kan man godt lære sine konfirmander "O Kristelighed" og læse Romerbrev med dem, for de kan godt forstå, hvor salmisten og teologen vil hen med det, de siger. - Og den væsentlige fejl ved en salme af Ingemann (som ved et stykke alm. dansk teologi) er i reglen den, at den giver gale allusioner. "Du fattige Spurv, flyv ned fra Tag - med Duen til Julegilde" - muligvis har det været Ingemanns hensigt at forkynde evangelium; ordenes indhold er da også evangeliet, og noget finere poetisk udtryk kunne det i og for sig ikke have fået; men det er sagt sådan, at mindelsen, det giver, er borgerskabets julevelgørenhed og avisernes julesmørelse. Og det kan ikke et nok så godt indhold, endsige en nok så fin poesi bøde på. "Er Kruset af Ler og Kagen tør, - deri sig Engle finde" - det er derimod ikke til at tage fejl af.

Næste gang skal jeg skrive om nogle forskellige salmer, som der herudfra er noget at bemærke om, før deres optagelse eller udskydelse drøftes.

K.L. Aastrup.

NB. Husk så Vajsenhusprivilegiet!

III

Det vil være nødvendigt, inden kommissionen afslutter sit arbejde, at en eller anden kritiker med ubestikkelig litterær dømmesans får stoffet til gennemsyn, med særligt hensyn til varianter inden for de enkelte salmer. Altså til æstetisk og ikke teologisk finkæmning. Der kan vel her kun blive tale om tre nulevende. Af dem må straks Rubow udskydes - ikke, fordi han ikke har forstand, men fordi han ved sine udtalelser om bibeloversættelse har vist, at hans væsentlige interesse vil være at gøre salmebogen til en eksempelsamling af antikverede ord og vendinger; det må være nok med, at vore gamle kirkebygninger behandles fortrinsvis som museumsgenstande. Så

var det ubetinget bedre med Hans Brix. SElvom han betragter salmen som en underafdeling af lyriken og ikke ved, at den er en selvstændig fjerde kunstart ved siden af lyrisk, episk og dramatisk digtning (at manges samleforsøg kun har resulteret i lyrik, er ingen undskyldning for en litterær systematiker), så kender han dog til, at salmen har sine egne og strengere love, bl.a. netop, at den kræver de kunstneriske virkemidler holdt helt i trældom i stoffets tjeneste, at arbejdet derfor må være gjort så fint, at kun kenderen sporer værktøjets mærker i det. Men Brix er for lad. Han er sandelig ikke doven, ikke uflittig; men meget flittige folk er somme tider lade, d.v.s. lejlighedsvis gider de ikke rejse sig af stolen og hente næste ark, så de sætter punktum i utide, - eller gider ikke slå op og se efter, så de undertiden argumenterer med huskefejl. Brix vil lade for meget slippe uprøvet igennem. Altså må det blive Oscar Geismar. Han har lige meget forstand på ordkunst som de to andre. "Jamen han er teolog"! Ak ja, netop så meget, at man har haft svært ved i litterære kredse at opdage hans evne til at læse og regne med hans kritik (bortset fra forlagsreklamen selvf.!). Men det er givet, at når Geismar sidder med en salme for sig, betragter han den først og fremmest med æstetikerens øjne (hvad jeg påstår helt uden ondskabsfuld bagtanke). Og beder man ham give salmebogsstoffet et æstetisk-kritisk gennemsyn, vil han gå glad og veloplagt til arbejdet. Altså: bed Geismar om det. Ingen anden, mig bekendt, kunne gøre det bedre. Og selvom det er inkonsekvent: Når æstetikeren siger, at verset er større kunst med linjen: "dog hvor Bønder af Hunger dø" end med "dog paa goldeste Klippeø", så er det ingen skade til, at der også er en teolog nærværende til at sige, at udtrykket er fuldt teologisk forsvarligt, og at det er kristeligt ret at synge halleluja efter. Og selv om Geismar er mere sikker som æstetiker, - så meget teolog er han dog vist også, at han kan se og plædere det. -

- Men jeg lovede Dem i sidste brev nogle bemærkninger om forskellige salmer. Jeg kan begynde med at gennemblade "Kirke og Hjem" (og siden fortsætte med de tre fremkomne salmebogsforslags).

Nr. 1 (362). Var det ikke en idé at udelade den og så i stedet aftrykke det nikænokonstantinopolitanske symbol i salmebogen eller endnu bedre: genindsætte den i højmessen for at minde f.eks. patentgrundtvigianerne om, at troens bekendelse er ikke en ordlyd om at gøre, at lige så fuldt, som den første bekendelse har lydt gen-

nem tiderne ved dåben, sådan har denne fra oldkirkens dage fulgt nadveren og bør som den eneste fælleskirkelige bekendelse agtes mere end hos os nu. Så kan vi jo til gengæld bede Stalin om at indføre vor dåbsbekendelse i den ortodokse kirke.

Nr. 5 og 9 (18) kan gerne udgå. Ligeså nr. 15 (6). Ellers må i hvert fald de sidste to linjer rettes, - ikke, fordi det ikke er sandt, men fordi man kan ikke synge sådan uden at få latteranfald. Hvis man da er et ordentligt menneske.

Nr. 18 (38). Mon den ikke er mishandlet i tidens løb? 3. linje rimer fra v. 3 til v. 4 og 6 til 7; det kan næppe være tilfældigt; der må være udeladt nogle vers, og man bør finde et andet versudvalg, der lader denne ejendommelige rimemåde komme til sin ret. Versenes tredje linje falder så tungt ind, at rimordet nok skal "huskes" til næste vers.

Nr. 21. Det kunne være fristende at foreslå en rettelse i v. 3, lin.5. Men der er i "Himmel-Sejerværk" en allusion, hvis værdi rigeligt opvejer, at ordet er forældet (det er altså ikke en indrømmelse til Rubow'erne, at linjen foreslås uændret).

Nr. 23 (27). V.1, lin.6. Det negative udtryk bør rettes til et positivt (i retning af "hans Hus, paa Klippen bygget, staar", som dog ikke er godt nok). I det hele trænger oversættelsen til et gennemsyn. V. 3, lin. 4 og v. 5, lin. 6 er også uheldige.

Nr. 24 (37). I v.1, lin.1 og v.5, lin.2 slår pietismens iboende rationalisme (dens tilbøjelighed for "Jesus-monoteisme", der ikke er spor mer kristelig end ingemannianismen "Vorherre-do") ind og skader en ellers god salme, der med to små rettelser bliver så luthersk som nogen.

Nr. 26, 27 og 29 (16) (skønt den ender ret) udgår.

Nr. 32 (28) udvides med de to manglende vers (selvf.).

Nr. 35 (32) v.4, lin.4 rettes til "saa modnes Aandens Frugter slet". Hauch kunne ellers nok oversætte; men guderne må vide, hvordan han har fundet på, at fakler brænder bedst i regnvejr! Sådan noget kunne han have ladet Boye om.

Nr. 36 (667) v. 3 udelades med sin noget forbeholdne synds- og tilsvarende trosbekendelse.

Nr. 37 udelades. Måske kan v. 3 bruges alene. De sidste fire linjer af 5. vers kunne så bruges i en ordentlig salme.

Nr. 39, 4o og 41 (668) udgår. Var det ikke en idé helt at fjerne nytårshalløjet fra gudstjenesten 1. januar og fejre dagen alene

som Jesu navnedag med salmer som "O, du blodige Jesu Navn". Årsskiftereligiøsiteten kunne jo så få luft i midnatsandagter med den til tingen svarende kunstige belysning.

Nr. 44 og 45 (672) udgår. Hvis den underlige sammenblanding af pinsedag og palmesøndag i 45 v. 2 fjernedes, kunne salmen måske bruges.

Nr. 46 (671). Lad dog for alt i verden være med (som i det grundtvigske forslag) at udelukke v. 5!

Nr. 48 (676) udgår. Hvis den da ikke skulle stå der som et bevis for, at den strofeform er uanvendelig til en høstsalme, siden end ikke Grundtvig kunne få noget ordentligt ud af forsøget.

Nr. 53 (693) udgår, da vægterversene jo kommer med.

Nr. 54 (685), 55 (687), 57 (689), vel også 62 (da strofeformen er uheldig), 69 (714), 7o (7o4), 76, 85 (75o), 89, 9o (733), 91, 92 og 96 udgår.

Jeg må tilføje, at jeg ikke kan få mig selv til at foreslå nr. 6 (26) udeladt. Det er beklageligt, at Ingemann fandt på at påtage sig en opgave, der lå udenfor hans evne, nemlig at gøre en kristelig salme af Ps. 36. I de tre første vers er første halvvers fuldkomment, andet halvvers umuligt. Jeg ved ikke, om det har været Ingemanns hensigt at vise, at han formåede tre vers i træk at rime "ud" på "Gud", - eller altså vise, at han ikke kunne. Måske har han i første vers tænkt på noget i retning af, at bjergene (eller hvad der ellers er højt og hårdt på jorden) ikke formår at holde Guds almagt borte fra jordens børn i det lave; men det opfattes ikke sådan, når man synger. Sjælene føres ikke "ud", men "ind" til frelse. Skal "ud" bruges, må der i hvert fald stå, hvad det er ud af; men det står der jo ikke noget om (for Ingemann var det vel ligegyldigt med ud eller ind, siden han næppe havde frelse behov). - Og hvad i alverden skal man i "mulm" med skygge? - I 4. vers skal "sjæl" rime på "væld"; det har det endnu aldrig gjort. - Hvorfor jeg så ikke foreslår salmen udeladt? Jo, for når jeg hører den sunget, kapitulerer jeg altid ved sidste vers' sidste linje og siger "det er alligevel en salme". Men det er ikke Ingemanns skyld, at det er det.

Hvis der i den nye salmebog skal bruges samme inddeling som i "Kirke og Hjem", må dog vist for de her gennemgåede salmers vedkommende følgende omgrupperinger finde sted: nr. 6 (26), 8 og 14 (5) flyttes til "skabelsen og forsynet", 17 (3o) til "den kristne tro",

8o (665) og 86 (747) til "nytår" (hvis altså dette afsnit skal bevares).

Trondhjem, 1. sept. 1946.

P.S. Vajsenhusprivilegiet! K.L. Aastrup.

IV

1o2 (52) i "Kirke og Hjem" har jeg aldrig hørt sunget. Ved gennemlæsning virker den usyngelig. Mon den ikke er overflødig?

1o3 (112). "Nu velan, et frejdigt Mod" bør sikkert optages, som den står i "Troens rare Klenodie" - med den nødvendige rettelse i v. 6 ("slaar i Loven op") og udeladelse af v. 3. Så kunne der bemærkes, at den på andre dage end nytårsdag kan begyndes med v. 2.

1o6 (46). Salmens oprindelige form bør vel trykkes ved siden af bearbejdelsen.

1o7 (51), 11o (592), 111, 116, 117 og måske 119 (74) udgår. Der er i bedste fald ikke megen brug for nogen af dem. 124 (83) udgår. I 126 (85) rettes v. 9, 1. linje til "Da er til Ende al vor Ve". Derved opnås, at verset rimer, - samt at vi måske kan blive fri for at få at vide af vore konfirmander, at vi bliver til engle, når vi dør.

134 (92), 139 (78), 141 (97), 15o (1o4) og 151 (1o5) udgår. 145 (1o9), 146 (111) og 148 (11o) anbringes under "åndelige sange" (men ikke samlet, da de i så fald bliver for lette at finde!); 66o er lykkelig og vel blevet overset, fordi den fandtes alene bag i salmebogen; den kan da uden risiko for noget ramaskrig udelades nu; de tre nævnte må vel desværre vente til næste gang.

152 udelades. 156 (114), 157 (113) og 158 (115) flyttes om til julesalmerne. 16o (121) havde jeg egentlig lyst til at foreslå udeladt, da den tenderer henimod Richardts anglificering af Jesus-"skikkelsen"; men dels kan det ikke nytte, dels kan jeg ikke nænne det for tredie vers' skyld.

161 (124), 162, 163, 164, 167, 168, 17o (134), 177 (126), 178, 179 (148), 182 (587) og 184 (13o) udelades. Det kan synes en hård kæmning af dette afsnit; men ingen af de nævnte er særlig gode, og da deres brug er begrænset af deres perikopebundethed, tabes der ikke stort ved, at de udelades. - I det følgende afsnit bør deri-

mod Kingos tekstsalmer til lidelseshistorien alle medtages (begrundelse overflødig). 19o (7o), 191 (151), 195 (157), 199, 2o1, 2o2, 2o4, 2o6 (169), 2o9 (17o), 214 (156), 226 og 227 kan til gengæld udgå - samt de tre første vers af 213 (164).

24o (199). Et uheldigt versemål til en påskesalme; af den grund, men også kun af den, vil jeg foreslå den udeladt, skønt vi har så få påskesalmer. 241 (2o2) bør også udgå; det udspekulerede i forholdet mellem versenes begyndelses- og slutningslinjer er i sig selv uheldigt; ved sidste vers virker det direkte ubehageligt, selvom ordene vel lader sig tolke evangelisk. 242 (2o7) kan jeg godt undvære, men andre vel ikke. Forhåbentlig kan alle undvære 244. 251 (212) udgår også trods indholdet; den omkvædslignende slutlinje klæder salmen ilde. 256 og 257 (219) udgår. 261 (226) ville jeg gerne af med. 262 (222) er overflødiggjort ved den meget bedre 264 (276). I 263 (295) kunne jeg have lyst til at fjerne lidt af det altfor mynsterske i oversættelsen. 269 (231) udgår; det er temmelig barbarisk at gøre slutlinjen i denne strofeform til omkvæd. 273 (232) udgår og de to første vers af 275.

28o (241) udgår, - selvom det kunne være morsomt at høvle de overflødige forsiringer af den bare for at vise, hvad der er i vejen med den som med så meget af Ingemann. Hvis man lod 4. vers lyde: "Fra Sandheds Hjem du til os kom, og Sandhed du os lærer; om Synd, Retfærdighed og Dom du Vidne for os bærer. Og dog du ogsaa Ordet véd om Naade, Kærlighed og Fred, forkynder det i Verden", - ja så var det da et anstændigt salmevers. Men bortset fra det velanbragte citat "Synd, Retfærdighed og Dom" er der ingen værdier at redde her. 294 (266) udgår.

3o9 (6o5), 321 (315), 322 (317), 323 (316) udgår tillige med de tre første vers af 33o (311) (de to sidste vers er værd at tage med for v. 4, linje 7).

346 (399), 348, 352, 357 (41o), 36o (4o4 og 422) og 361 udgår.

367, 373, 38o, 384 (428), 385, 386 (429) (for alt i verden!) og 389 (432) udgår. Af 392 (67) udelades vers 2. Jeg kunne egentlig bedst lide, at salmen begyndte med v. 3, så altså også v. 1 blev udeladt. Det ville gøre de to vers, der blev tilbage, meget anvendelige ved gudstjenesten.

396, 4o1 (369), 412 (381), 415 (382), 417, 42o (387) (gentagelsen af samme ord virker trættende, så trættende, at man ved salmens slutning nærmest gruer for det fremmanende skybrud). 429 (293),

43o, 434 (386), 435, 436, 438 (737), 441 (739), 457, 458 (63o), 459 (632) udgår.

468 (jfr. 439), 469, 47o (139), 471 (6oo), 472 (47o), 475, 476 (454) (man kan ikke holde ud så ofte at gentage den forkortede form "Syndres"; hvis salmen kunne skrives om i en anden rytme, så der rettedes til "Synderes", kunne den bruges. Ønsker kommissionen et forslag?) udgår.

479 (347) - Vilstrups rettelse til 1. vers bruges. 485 (337) udelades ligesom tredie vers af 486, der kun svækker slutningslinjen i andet vers. - 493 (471), 494, 496 (532), 497 (145), 499 (533) og 5o7 (482) udgår. Af 514 (45o) udelades tredie vers. 516 (546), 517 (334), 52o (512), 526 (55o), 527 (549), 529, 53o, 533, 534, 539 (527), 54o, 546, 548 (498), 552, 557 (594), 574 (534), 578 (573), 579 (569), 582, 6o3 (521), 619, 64o, 646 (614), 649 (627), 65o (653), 653, 654 udelades.

Af "Aandelige Sange" udelades 656-66o (727, 695, 697, 718, ÷), 662 (74o), 664 (36), 666 (589), 672 (182), 673 (723) og 674 (726).

Det var et kedeligt brev. Jeg kan forsikre, at det har også kedet mig at skrive det, da det altid er fornøjeligere at beskæftige sig med positive ting. Men der ligger et temmeligt stort arbejde og indgående overvejelser bagved disse tørre tal.

Det er ialt kun 163 af "Kirke og Hjem"s 677 numre, jeg her foreslår udeladt. Om langt de fleste gælder, at de er underlødige og lidet brugte. 29 af dem er også forbigåede både i det sønderjydske og grundtvigske forslag (der er ialt 49, som disse to forslag er enige om at forbigå; af de resterende 2o vil jeg kun bede for 82 (748), 431, 351 (4o3), 315 (3o1), 498 (475) og 358; det undrer mig, at hele 2 salmebogskommissioner har kunnet forbigå disse salmer). - Der er af de øvrige kun 28, som vil savnes af forskellige, og for hvis udeladelse der derfor måtte gives grunde, nemlig 45 (672), 11o (592), 17o (134), 177 (126), 184 (13o), 2o9 (17o), 214 (156), 241 (2o2), 251 (212), 261 (226), 441 (739), 459 (632), 472 (47o), 493 (471), 497 (145), 516 (546), 526 (55o), 527 (549), 548 (498), 646 (614), 649 (627), 65o (653), 656 (727), 662 (74o), 666 (589), 672 (182), 673 (723) og 674 (726); mine grunde til at ønske disse kendte og tildels elskede numre ud, skal jeg da også gerne fremføre.

45 (672). Foruden den tidligere nævnte sammenblanding af palmesøndag og pinsedag i vers 2. - Der er noget anstrengt over paral-

lelliseringen mellem evangeliet og naturbeskrivelserne, så det ikke er fri for at tendere til bortfortolkning af det, der er et under af den helligånd, i retning af en naturlig udvikling; det har sikkert ikke været Boyes hensigt, men han magtede her som ofte ellers ikke den opgave, han havde sat sig: at illustrere sin forkyndelse med naturbilleder; det er lykkedes ham bedst i "Dybt hælder Aaret".

11o (592). "Vilt", skulle det egentlig være, var "vilst" bedre; gentaget som her ville det også være utåleligt. Desuden er salmen ikke fri for den pietismen iboende tilbøjelighed til at slå over i den rene gnosticisme med tro på den gode frelsergud, der skal beskytte en mod den strenge skabergud. Selv ret forstået er det ikke en salme for den almindelige kirkegænger at synge med på.

17o (134). Ikke for elvte vers' skyld; men skal der skrives salme over denne perikope, må det være som 171 (133), der ikke bør svækkes af ved siden at have en salme med mere publikumstække.

177 (126). Misopfattelsen af teksten, som om den handlede om Nikodemus. Det er her som altid ved Johannes-tekster en første forudsætning for forståelse, at man forstår det som ren Kristusprædiken; bipersonerne er ligegyldige, og giver man sig til at tale (endsige synge) om dem, kommer der uvægerlig noget galt ud af det som i denne salmes to første vers, der jo ellers er så veldrejede; ubehaget ved deres selvkredsning fordobles ved strofeformens mindelse om "Til dig alene, Herre Krist". Af de to sidste vers kunne gøres en anstændig salme.

184 (13o). I almindelighed ikke grund til at genfortælle perikoperne, især ikke, når det gøres på så dårlige vers.

2o9 (17o). De tre sidste vers er gode nok; men de tre første reducerer korsets evangelium til en moralsk opstrammer; der må være andet, som det er mere berettiget at bruge sådan.

214 (156) Forbavsende, at en salmedigter overfor lidelseshistorien kan få lyst til at synge om Jesus som forbillede, af hvem vi kan lære heroisme.

241 (2o2) og 251 (212). Grundene er ovenfor anført.

261 (226). Dårlig salme. Højtidelig og forloren patos, ikke det råb til Gud af angst og nød og skyld, som alene kan fremkalde hans fred.

441 (739). En posefuld gudeligt vrøvl, der desværre har vist evne til at trænge 44o (735) ud af brug mange steder.

459 (632) er der vist almindelig præsteenighed om at ønske fjernet.

472 (47o) og 493 (471). Jeg henviser til mine omdigtninger i "Salmer, II Samling" 1941.

497 (145). Se under 17o (134). "Kærlig som en *Moders* Bøn" - uheldigt at indføre nye personer i lignelserne. Som de fleste udlægninger af teksten rettes opmærksomheden mindre mod Faderens barmhjertighed end mod de fordele, Sønnen derved opnår; man får let det indtryk, at det er en kæmpefidus at omvende sig, og det er ilde.

516 (546). Agerbek kunne måske trøste sin anfægtede kone med sine vers, men ikke gøre salmer. Det er ret nok at sige: "Uforsagt, Jesus haver det alt fuldbragt"; men den indskudte opfordring til at være på vagt gør enten det andet tvivlsomt eller det hele meningsløst. Den eneste mulige forklaring er, at Agerbek har været uhjælpelig i rimnød; det er en undskyldning for ham, men ikke for den salmebogskommission, der optager salmen.

526 (55o) og 527 (549). For begge salmer gælder, at det ikke er kristelig tale om bøn. Bøn er ikke værdi og magt, men skyld og afmagt og nød.

548 (498). Som vers betragtet noget af det dårligste, der er trykt; hyrdebilledet er ikke engang gennemført ("Kærligheds Fyrste", "Bæger"). Er det hyrdens eller ulvens fod, blodet er rundet til? Og hvorfor nævnes just foden? "Kildens Rand" - rand er fremhævet ved at være rimord, og følgen er, at der underforstås et "kun", "Nu har jeg båret dig hen ved siden af kilden, så må du selv om resten" er al den forkyndelse, jeg kan høre her; og det er ikke evangelium. Der må skulle et stort fond af tankeløshed og sentimentalitet i forening til for at kunne døje 548.

646 (614). De to sidste linjers platonisme for opstandelsestro.

649 (627). Det er ikke af den salme til at ane, at døden er syndens sold.

65o (653). For nogle år siden klagedes der i Kristeligt Dagblad over, at nogle salmer undertiden til brug ved begravelser var aftrykt med rettelser, så det egentlig kristelige var fjernet. Bl.a. havde man aftrykt "Tænk naar engang" med første linje i syvende vers: "Tal, skønne Tanke, altid til mit Hjerte" i stedet for "Væk, Jesus, denne Tanke i mit Hjerte". Det var faktisk en vældig god ide for en salmebogskommission at sortere alle de salmer fra, hvoraf "det egentlig kristelige" lod sig fjerne så let; det turde jo

dog være et bevis for, at det aldrig har været der; en rigtig salme lader det kristelige sig ikke fjerne fra, uden den omskrives til ukendelighed.

656 (727). Hvad det end måtte være - en salme er det ikke og kan ikke bruges som sådan.

662 (74o). Vrøvl.

666 (589). En kærlighedserklæring på en trosbekendelses plads.

672 (182). Chr. Richardts udspekulerthed ødelagde, som af Hans Brix påvist, mange af hans digte; man undres over, at han ikke i sin søgen efter korset i kirken og kunsten og andre steder også har opdaget de ridderkors, der pynter et pænere herreselskabs kjoleopslag, og de kryds, der væsentlig forbedrer et mg. Det har han såmænd også; han er bare blevet træt af at rime. Det drejer sig nemlig ikke her om andet end et rimeri.

673 (723). Ikke salme.

674 (726). Ligeså. Det er (i sin fulde form selvfølgelig) et sære skønt digt. Det er sand og stolt og ydmyg bekendelse til den digtart, Grundtvig valgte - eller blev tvungen over i. Det er en fin vedgåen af et gammelt sår, der vel er helet, men hvis ar endnu kløer. Men det er netop derfor ingen salme, ja ikke engang en "sang", som kan forsvares optaget i et sådant tillæg til en salmebog, og især ikke, efter at den er kommet i misbrug ved begravelser. Jeg gør iøvrigt opmærksom på (hvad Brix også nævner), at den undertone af skuffelse og ikke overvunden, men kun bemestret ærgerrighed, der har sat digtet i gang, på en, man kan godt sige raffineret måde, illustreres ved den stadige rimskuffelse. Det er som om den i sin digterære krænkede vil vise de herrer smagsdommere, hvor stor en ordkunstner han alligevel er; selv et så sjældent og udsøgt kunstnerisk virkemiddel anvender han med virtuositet. Det *er* ikke en salme. Men det er godt nok et af beviserne for, at Gr. er større som kunstner end alle de andre, der har digtet på dansk.

Næste gang skal jeg tage fat på at gennemgå de to fremkomne forslags særstof. Viborgudvalgets forslag foreligger jo endnu ikke; men det vil vistnok være rimeligt at behandle det for sig - og lettest for mig, da jeg har gennemarbejdet det sønderjydske og det grundtvigske i deres indbyrdes forhold og i begges forhold til "Kirke og Hjem".

Husby, november 1946.

K.L. Aastrup.

V

Det sønderjydske og det grundtvigske forslag er fælles om 143 salmer, som ikke står i "Kirke og Hjem". Af dem ville jeg som medlem af salmebogskommissionen stemme for at optage 71; 6o af de andre ville jeg hverken være for eller imod, kun 12 ville jeg stemme for at forbigå af forskellige grunde. Men skal vi arbejde henimod at få så lille en salmebog som muligt, så er der af disse 143 kun 28, som efter min mening nødvendigvis må med. Disse 28 er alle salmer, som der næppe vil blive tale om at forbigå (som "Bøj, o Helligaand os alle", "Det Livsens Ord vi bygge paa", "Guds Ord blev aldrig bundet", "Herren af Søvne", "Jeg véd mig en Søvn", "Lovsynger Herren", "Med Fred og Fryd", "Midt i Livet", "Om alle mine Lemmer", "Vil nogen vide, hvor Kirken staar", "Vor Herre, til dig maa jeg ty", vægterversene og Jacob Knudsens tre); der er derfor ingen grund til at komme nærmere ind på dem. Af de tolv, jeg ville stemme imod, er der derimod grund til at omtale 7, hvis optagelse jeg mener man kraftigt må modsætte sig. "Bliv hos os, naar Dagen hælder", "Lysets Engel gaar med Glans" og "Der stander et Hus i vort høje Nord" er, hvad de end ellers måtte være, ikke salmer; de har deres berettigede plads i sangbøgerne, men de må ikke kunne sættes på nummertavlen i en kirke. Det samme gælder "En Vej eller anden", "Fortæl det gamle Budskab" og "Jeg saa ham som Barn"; dertil kommer, at de to første afgjort er ulutherske af tone, virker fremmede i en dansk salmebog (hvad oversættelser af reformerte salmer ikke eo ipso behøver); den tredie burde for resten heller ikke stå i sangbøgerne, fordi den erstatter tro med føleri. - Endelig er der verset "hvem der smile kan ad Døden", som det grundtvigske forslag (vel af veneration for mesteren) tilmed anbringer under "Kristenlivets Kamp", mens det sønderjydske for en gangs skyld viser lidt mere fornuft i sin anbringelse. Når jeg foreslår den udeladt, er det ikke, fordi der ikke nok kan være ment noget ret med den, men fordi den så let kan mistydes, og de to sidste linier er meget anstrengte - og anstrengende for opfattelsen. -

Af salmerne i "Kirke og Hjem" har sønderjydsk forslag 77, som grundtvigsk forslag forbigår, og forbigår til gengæld 31, som det grundtvigske forslag medtager; af disse 1o8, som der altså er uenighed om, er der 24, som jeg mener bør medtages: "Bortvend din Vrede" (anden linje i første vers må kunne rettes; det er sikkert

den, der er grund til udeladelsen i det grundtvigske forslag), "Dag til Hvile, Dag til Glæde" (jeg kan altså også bede for en salme af Ingemann!), "Dig, store Herre Sebaot", "Forsøger eder selv", "Fra Himlen højt", "Frisk op, min Sjæl", "Guds Rige lignes ved et Frø", *"Herre Jesus, som du bød"*, "Hvi vil du dig saa klage", *"Hvor liflig, sød og yndig"*, *"I denne Verdens Sorger sænkt"*, *"I Korsets Skole"*, "Jeg er, o Gud, din Vandringsmand", "Naar min Tunge ikke mere", *"Naar Syn og Hørelse forgaar"*, "Nu ville vi os samle", "O Jesus, du al Naadens Væld", "O Jesus, som est kommen at", "Paa alle dine Veje", "Sin Menighed har Kristus kær", "Søde Jesus, giv mig Naade", "Vé mig, at saa mangelund", "Vi ønsker nu vor Brudgom og Brud", (15 af de i grundtvigsk, 9 af de i sønderjydsk forslag udeladte). Det er dog kun de fem fremhævede, jeg selv nødig vil undvære.

Sønderjydsk forslag er alene om 252 salmer. Dette særstof er væsentlig ragelse, som der ikke er grund til at spilde ord på, hvis der da ikke gøres forsøg på at få det ind i det endelige forslag. Der er dog 1o5 (plus 1o af Kingos passionssalmer i læsedelen), som det kunne forsvares at medtage, men deraf kun 38, som jeg selv ville stemme for, og igen kun 23, som jeg mener, man bør sætte noget ind på at få med, nemlig: "Hvo kan betale Syndens Sold", "Naar mig min Synd vil krænke", "Jeg ser dig søde Lam at staa", "Det Kors, vor Herre han bar for os", "Paa hin Vredens Dag", "Den kristne Kirkes Alderdom", "Kirken er Gudsmenigheden", "Lad os bede Lysets Fader", "Gud sender ud sit hellige Ord", "Forgange skal baade Himmel og Jord", "Du Folk, som Gud til evigt Gavn", "Stille, stille Sions Døtre smaa", "Det tordned over Land og Sø", "Jesus, som min Sjæl saa trolig", "Hjerte Fader, straf mig ej", "Kan gamle Folk genfødes", "Kærlighed, som i dit Billed", "Der er en Bøn paa Jorden", "Søde Jesus, lad dog ej", "O, min Sjæl, du gaar og vanker", "Al Verden stod i Satans Pagt", "Hvor er dog din Naade, "Du evige Gud, o styrk min tro". -

Grundtvigsk forslag har et særstof på 145 numre; af dem mener jeg de 84 kan forsvares, men kun de 49 ville jeg selv stemme for; deraf er 9 enkeltvers af længere salmer, og det er et spørgsmål, om man ikke, i stedet for at trykke disse vers to gange, burde nøjes med en liste over sådanne vers, der egner sig til gradualvers, til præsters vejledning. Af de øvrige 4o vil jeg fremhæve: "Op til Guds Hus vi gaa", "Mennesket tro'de det Guds Ord", Brorsons "Op

dog, Sion" (så kunne Grundtvigs noget tvivlsomme omskrivning udgå), "Jeg er saa underfuld en Magt", "Gud taler, saa det sker" (eller i hvert fald det ottende vers), "O Jesus, for din Pine", "Jesus, se til os i Naade", "O Jesus, som", "Skyerne graane", "Den signede Dag, som vi nu ser", "Dagen snart er rundet", og af sangene: "Alfader, du, hvis Navn i Nord", "Min Sjæl, hvorfor er du saa bange", "Paaskeblomst" (dog muligt med andet versudvalg) og "Dronning over Danmark".

Både det sønderjydske og det grundtvigske forslag er for omfangsrige med deres 997 og 846 numre; antallet må kunne holdes nede på ca. 7oo. Hidindtil er jeg med denne skitse til et privat forslag kommet op på 649 (når jeg af de 2o fra "Kirke og Hjem", som begge de fremkomne forslag udelukker udover dem, som jeg også udelukker, kun medregner de 6, som jeg anser det for uret at forbigå). Der kan da blive plads til et halvt hundrede af særstoffet i Viborgudvalgets forslag; jeg gætter på, at det omtrent vil kunne passe, men må vente med at skrive derom, til forslaget foreligger. Det er ikke tænkeligt, at der vil blive noget af betydning at tage stilling til, når også Viborgudvalgets forslag er gennemgået.

Så er der tilbage de i mange tilfælde meget vanskelige spørgsmål om de enkelte salmers form, især versudvalget. De to fremkomne forslag er fælles om gennemgående at medtage mange vers; så vidt mig bekendt vil Viborgudvalgets tværtimod bringe mange af salmerne i stærkt forkortet skikkelse. Det må altså også vente.

Men jeg kunne jo benytte lejligheden til allerede nu at skrive noget om mine egne salmer, selvom det er et voveligt foretagende i flere henseender. Først nogle almindelige bemærkninger om muligheden for og betimeligheden af salmedigtning nu: Vi lever i en tid, da der i uhyggelig grad er gået inflation i de kirkelige ord; skal vi igen få dem i pari, kræves der i vort ordbrug afkald, som man i andre tider ikke havde nødig at pålægge sig; der kræves en streng askese af en salmeforfatter såvel som af en prædikant. Det ville være ilde gjort nu at trække hele registret ud til fuldt værk, som Kingo kunne tillade sig, og som Grundtvig på trods tillod sig. Iøvrigt er der på dansk sunget så meget i den art, der kan kaldes den kingosk-grundtvigske, at der ikke foreløbig er brug for nogen forøgelse, endsige nogen efterligning af epigoner; det samme turde gælde den sthensk-brorsonske art; der bliver for nutidig salmedigtning i fortiden ikke andet at knytte til ved end selve den reforma-

toriske sang, der jo unægtelig ofte er som en melodi, spillet med een finger. Dette, hvad angår det ydre, tekniske. Men også i henseende til emnevalg kræver tiden askese. Grundtvig troede sig at synge for de ringe dage, hvis gudshus kun var "et gæstekammer - for en himmelsk altergang"; men når han sang om det, byggede han sin salme op til en hel katedral, endda en gotisk; jeg kan morderlig godt lide ham for det, men tror ikke, man kom godt fra at tillade sig noget lignende nu. Vi har ikke andet at synge om end "Haabets Anker - bag den stængte Himmeldør", og vé os, hvis vi synger om det, så det glemmes, at døren er stængt!

Alt dette være sagt, uden at der dermed er gjort noget forsøg på bedømmelse af opnåede resultater eller forsøgs lykket- eller mislykkethed.

Jeg finder det meget muligt, at der kan komme tider, da man ikke vil have synderlig brug for den slags salmer, der kan skrives nu, da man kan tillade sig, hvad der nu ville være udskejelse; men jeg skriver dem (hvad arten angår, boniteten overlader jeg andre at bedømme) sådan, som de alene skal og kan skrives nu: "det ingen aftrætte mig skal". - Men så undre det heller ikke nogen, at jeg i og for sig ikke er så forhippet på at få så mange af dem, jeg hidtil har skrevet, ind i den nye salmebog; ikke engang mit kød begærer det (for hvad ære var der ved det, hvis de skal ud ved næste revision?). Og jeg gav gerne afkald på at få så meget som een med, hvis jeg til gengæld kunne få lov til at bestemme, hvad der *ikke* skal med i salmebogen.

Nu tegner det imidlertid til, at der kan blive tale om at medtage nogle af mine salmer; de to fremkomne forslag har ialt tolv forskellige, hvoraf de er fælles om to; foruden dem har det sønderjydske forslag 6 og det grundtvigske 4; der ville jeg rigtignok selv som medlem af en salmebogskommission stemme imod to ("Hører, I Folk i Israels Land" (sdj.) og "En Sædemand udgik paa Jord" (gr.)); til gengæld var der selvfølgelig en del flere, jeg ville stemme for - uden at skræmmes ved tanken på pastor Dahls særvota. Men der er en ting, jeg er bange for (og det er den egentlige årsag til, at jeg har fundet det nødvendigt at prostituere mig ved at skrive om mit eget). Konsekvent i Mynsters tillæg og foretrækkende i "Roskilde konvent" optog man de salmer af Grundtvig, som Boye lige så godt kunne have skrevet. Det forekommer mig, at det grundtvigske udvalg har valgt mellem mine salmer efter samme princip. Jeg har tilladt

mig ad tjenstlig vej at sikre mig imod, at det ministerielle udvalg bærer sig ligesådan ad; men det er vel ingen skade til, at jeg her minder om det og gør opmærksom på, at det virkelig er alvorligt ment; vil De herrer ikke tage mig med på råd i andet, bliver De i hvert fald nødt til det på dette ene punkt: hvilke af mine egne salmer, der skal medtages, - bevares vel - ikke, hvor mange, men hvilke De først må tage, inden De får lov at vælge blandt resten; det skulle der vel ikke være noget urimeligt i at forlange; det står jo kommissionen frit for helt at forbigå dem alle. Salmebogen bliver, som tit nævnt, magelig stor og god nok endda.

Så kommer forhåbentlig snart Viborgudvalgets forslag, som jeg glæder mig til at blade i.

Husby, 16. november 1946
K.L. Aastrup

Udover de fem "Breve til Salmebogskommissionen", men i saglig sammenhæng hermed, lod Aastrup i Tidehverv, 23. årg. (1949, s. 21f.) og 26. årg. (1952, s. 2of.) trykke nedenstående anmeldelser af henholdsvis Det midtjydske Salmebogsforslag 1947 og kommissionens prøvesalmebog 1951. red.

DET "MIDTJYDSKE" SALMEBOGSFORSLAG

Der er egentlig her i landet en forbavsende enighed om salmer. Når det kan se anderledes ud, skyldes det, at man i diskussioner selvfølgelig ikke opholder sig meget ved, hvad man er enig om. Se nu de tre salmebogsforslag: det sønderjydske, det grundtvigske og det "midtjydske" - så forskellige de unægtelig er af oprindelse, er de fælles om det væsentlige af deres indhold, fælles om at medtage så at sige alt, hvad der er i brug, af vor nuværende salmebog, men også (hvad der er mest overraskende) fælles om en stor del af det nye stof af ældre salmer, som ikke er medtaget i KH ("Salmebog for

Kirke og Hjem"), Også midtjydsk forslag er meget konservativt, skønt det er det radikaleste af de tre. Dette fællesskab, denne enighed må kraftigt understreges, da en anmeldelse naturligt vil opholde sig ved afvigelser, særstof, udeladelser og den slags og således give et andet indtryk.

Dernæst må jeg også til en begyndelse understrege, at jeg bedømmer midtjydsk forslag som langt det bedste, at det bærer præg af et stort og dygtigt forarbejde og sund forstand. Det må jeg understrege, da denne anmeldelse væsentlig vil rumme indvendinger. Men det, at jeg altså må begynde med ros, er for resten grunden til, at jeg har tøvet så længe med denne omtale af midtjydsk salmebogsforslag og må bede salmekonventet om undskyldning herfor. Der er nu noget ubehageligt ved så meget at skulle rose netop det salmebogsforslag, der har været mig så gæstfri. (Og selvfølgelig er det også derfor, jeg vurderer forslaget så højt!).

Men så indvendingerne: sproglige rettelser i ældre salmer. Konventets forkærlighed for det 16. århundredes og hårde udrensning af det 19.'s salmedigtning sætter forslaget i fare for at kaldes arkaiserende; jeg gætter på, det er denne anklage, man har villet forebygge ved moderniseringer som "Den, som kun lader Herren raade" for "Hvo ikkun ...", "Gaa under Jesu Kors at staa" for "Gak.." og lignende. I 595 er "heden fare" rettet til "herfra ...". Hvis en nutidig salmedigter ville bruge "søde" om Gud eller Jesus, var det normalt fordømmeligt; men derfor skal man nu alligevel være forsigtig med at rette ordet i ældre salmer, hvor salmetonen iøvrig er ren og uden sødladenhed; og selvom det kan forsvares at erstatte flertalsendelser med moderne sprogbrug, hvor det er gørligt, må man ikke med sit "-r" ødelægge "Som Tidsler til andet ej due - end kastes i brændende Lue". Hvis man ikke her vil blive ved det gamle, ville jeg (og Brorson sikkert også) foretrække, at man i hvert fald lod "lue" stå, selv om rimet derved blev ufuldkomment. Jeg deler heller ikke den blandt salmebogskommissionsmedlemmer udbredte betænkelighed ved "Kom, lad os tømme et Bæger paany"; der foreligger ikke mig bekendt noget forsvarligt rettelsesforslag her.

Forkortelser. Mens der i oplagte tilfælde (som "Hyggelig, rolig") medtages vers, som KH mangler, har man ofte lagt an på at bringe salmerne i kortest mulige form. I visse tilfælde har man herved opnået overraskende gode resultater, som når "Herrens Røst, som aldrig brister" er nedskåret til 2 vers; men i mange andre tilfælde

er beskæringen for hårdhændet; "Den yndigste Rose" har mistet "Lad Verden mig alting betage", og det opvejes nu ikke af, at tidslerne er kommet med. I "Talsmand, som på Jorderige" har man ikke medtaget "Blide himmelske Ledsager", hvad der må harme Geismar og ærgrer mig.

Den allerede nævnte forkærlighed for reformatoriske og i det hele førpietistiske salmer. Jeg skulle være den sidste til at bebrejde en salmebogskommission en sådan smag, men må dog synes, at man har været for kritikløs; det er nu ikke nok, at der står "Luther" *under* en salme; den må også uden navn kunne godtgøre sin ret til at være i salmebogen. Jeg tænker her især på F.L.Mynsters ubehjælpsomme oversættelser og bearbejdelser - og selvfølgelig først og fremmest på "Vel siger Daaren med sin Mund"; jeg er jo da fornærmet over, at man ikke kunne bruge min oversættelse, som må være god, siden den fandt nåde i Vridsløselille og blev trykt i Tidehverv.

Brorson og den pietistiske salmedigtning i det hele er for hårdt beskåret. "Frisk op endnu engang", "Hvor er det godt i Jesu Arme" og "I Jesus søger jeg min Fred" har vel alle pietistisk slagside; men den evangeliske ballast i dem er dog tung nok til at holde dem på kølen. Så får det gå med, at "Skal fri og frelst vi hist", "Hvor salig er den lille Flok" og "Jesus kom dog nær til mig" kasseres.

Med Kingo og Grundtvig forholder det sig omtrent som med de reformatoriske, at selve forfatternavnet i adskillige tilfælde synes at have haft en magisk kraft - især, når det gjaldt salmer, som ikke før har været med. Ganske vist er der også enkelte Kingosalmer, jeg savner: "I Korsets Skole blev jeg sat" og "Søde Jesus, Davids Rod" (måske gemmer de sig i længere salmer, hvor jeg ikke har kunnet opdage dem) og Naurs "Naar min Tunge ikke mere". Og af Grundtvigs "Jeg ved et lille Himmerig", "Dejligt er Synet og lifligt", "Drag ud, hver Kristensjæl paa Jord"; ja, jeg finder heller ingen grund til at stryge "Det himmelsk klang i Englekor", "Som Hønen klukker" og "Søndag er vor Herres Dag". Konventet skal have den ros, at man har været klar over, at i en så stor produktion som Grundtvigs må der nødvendigvis blive en stor ragelsedynge, og at man der har afleveret sådanne ting som "Juleaften, du er skøn", "Gud, du fra dine de herlige", "Velsignelse, al Jordens Tarv" og "Himlens Morgenrøde"; men en del mere burde være gået samme vej;

ja, jeg vil endda sige, at de grundtvigske salmer er så talrige, at der kunne være grund til at gå noget strengere til værks med dem end med andre. Selvfølgelig skal L. Koch ikke have medhold i sin fjottede idé med, at man bør tilstræbe talmæssig ligestilling af Kingo, Brorson og Grundtvig; men hvis man medtager alt af Gr., som kan bruges, kommer uvægerligt mange til at virke som dubletter.

Midtjydsk forslags store fortjeneste er udrensningen i det 19. århundredes øvrige bidrag til vor nuværende salmebog. Som man med Roskilde konvent og KH fik gjort op med det 18. århundrede, så Brorson blev omtrent ene på valen og fik mere plads end før, må det nu være på tide at give Grundtvig den plads, der tilkommer ham (dette som sagt dog med måde) og så udfeje det meste af Timm, Boye og Ingemann med mere. Dette arbejde har konventet foretaget med lyst og held. Selv ville jeg dog have beholdt Ingemanns himmelfartssalme "Fuldendt er Naadens store Værk" og måske "Igennem Nat og Trængsel", Boyes "Bliv hos os, Mester" og "Naturen holder Pinsefest", Oldenburgs "Dybe stille" og sangbøgernes "Brødre og Søstre"; men det er småting imod fordelen ved at blive fri for "Kærlighed fra Gud", "Jert Hus skal I bygge", "Et Kors det var" og mange lignende. - Men hvorfor så i alverden forøge antallet af Ingemanns morgen- og aftensange? Ja, jeg kender godt konventets argument: at de er uskadelige. Men havde man håbet ved denne demonstration af rummelighed at afværge beskyldningerne for ingemannhad og dogmatisme, viser erfaringen jo allerede, at man er blevet glædeligt skuffet. Og hvilken grund man så har haft til ikke også at medtage "Løft dit Hoved, du raske Gut" og "Jeg bærer med Smil min Byrde"?

Midtjydsk salmekonvents taknemlige og hengivne

K.L. Aastrup

SALMEBOGSFORSLAGET

Salmebogsforslaget skal altså også anmeldes i Tidehverv. Jeg kunne ønske, at en anden ville have påtaget sig opgaven, og mener iøvrigt, at N.O. Jensen før eller siden må gå til offentlig skrifte om sin indsats eller mangel på indsats i udvalgsarbejdet. Men måske frygter han for at måtte gå hjem uden absolution.

Vi er nu så langt henne i drøftelserne, at en virkelig anmeldel-

se nu enten ville blive alt for omfattende eller blotte gentagelser af, hvad andetsteds er sagt og skrevet, - eller den må nøjes med at holde sig til et af diskussionens sideemner. Det må altså blive den sidste af disse tre muligheder, der vælges.

Det er så besnærende, når folk siger: "Jeg arbejder for denne sag - ikke for min egen skyld, men for andres skyld"; så har mange på forhånd givet dem medhold; for hvad er skønnere i denne verden end at se bort fra egne ønsker og opfylde andres? Men der er visse sager, hvorom det gælder, at man kun kan vise andre tilbørligt hensyn ved netop at lade enhver føre sin egen sag. Dette gælder i høj grad om spørgsmålene i forbindelse med salmebogsfornyelsen; og det er der andre end N.O. Jensen, der har glemt at iagttage.

Det følgende, som altså behandler dette sideemne ved salmebogsdiskussionen, er hovedindholdet af et brev, jeg 11. december sendte en af dem, der var med i den "lægmandsdeputation", der med Hee Andersen i spidsen henvendte sig til kirkeministeren for at opnå visse forandringer inden forslagets autorisering. For gammelt venskabs skyld havde jeg modereret udtrykkene mest muligt, hvad forhåbentlig ikke har skadet deres klarhed for meget.

"Der er først jeres tale om hensynet til lægfolk og "de kirkefremmede". I mener, at I for deres skyld må virke for at få ting med i salmebogen, som I egentlig ikke selv ønsker, i hvert fald gerne kunne undvære, ja betragter som tynde - og utilstrækkelige *for jer selv*; dem vil I altså spise folk af med og tror at tjene dem med det, selvom de måske netop for dem er usund kost, mens I selv nok tålte dem, såsandt man bedst tåler dessert, når man har fået fisken og stegen først. Så velment det muligvis er, så er det dog en nedværdigende formynderisk behandling af dem, hvis sag I foregiver at tale. Hvis nogen virkelig ønsker disse ting med i salmebogen *for deres egen skyld*, så skylder man da disse folk det hensyn at behandle dem som voksne mennesker og lade dem selv om at fremsætte deres ønsker. Jeg kunne med ganske samme ret som Hee Andersen og Pontoppidan Thyssen udnævne mig selv til lægmændenes sagfører. Det, I har ret til, - det eneste, I har ret til i den sag, er at stride for det, I selv værdsætter og synes, I ikke kan undvære.

"Noget ganske tilsvarende er det egentlig med al den tale om hensynet til skolen. For det første er det noget vrøvl, at der skulle eksistere særlige børnesalmer; børn kan just tage det stærke og

klare; og giver man dem i stedet det barnagtige (ting, man selv som voksen ikke kan tilfredsstilles af), så er det eneste, man opnår, at bibringe børnene den opfattelse, at kristendom er noget, man vokser fra; der er her intet mere vigtigt, end at man får bundet nogle vægtige "livsvarige" salmer på børnene (jeg tror, du skulle repetere Morten Pontoppidans "Kathekismen forsvaret" og især det om børns pelikannæb). Selvfølgelig kan der være et hensyn at tage til skolen m.h.t. sproget; men det er nu kommissionens vanskeligste opgave, og jeg synes, en del af indvendingerne, der siger "forældet sprog", i virkeligheden rettes mod udtryk, som man netop godt kan forstå, men gerne ville kunne misforstå. Det er nu nok her, diskussionen kan gøre gavn og opnå noget inden autoriseringen.

Jeg må vende tilbage til den megen snak om "lægmænd". - Det er vist en ret kendt hemmelighed, at lægmændene i den kommission, der udarbejdede det sønderjydske forslag, lod præsterne gøre alt arbejdet og træffe alle beslutninger, hvorfor de også, som rimeligt var, valgte en af præsterne som deres repræsentant i ministeriets kommission. Det er givet, at den standende drøftelse vil der blive taget hensyn til, ikke mindst til, hvad der måtte fremkomme fra ikke-præsters side; men jeg håber ikke, at der vil blive taget mindste hensyn til folk, der som I taler på andres vegne. Jeg har som bekendt ingen personlig grund til at optræde som Hermansens eller kommissionens ridder; men jeg vil i hvert fald til enhver tid forsvare den overfor dem, der klager over for lidt hensyntagen til "lægfolk".

"Ja, jeg får vist dette lidt rodet skrevet; men jeg skriver det altså, fordi det faktisk har gjort mig ondt at se dig med i et arbejde, som er et arbejde for forslagets forringelse, og for at minde dig om,at "Evangelisk-christelig Psalmebog" blev lavet af folk som jer, - folk, der var bekymrede for, at Vorherre og hans evangelium ikke skulle falde i "folk"s smag. Havde I sagt: "Vi ønsker disse salmer med, fordi de er os selv dyrebare, - fordi vi anser dem for rette udtryk for en menigheds lovsang, klare og stærke forkyndere af evangeliet, som vi under vore samtidige og efterkommere at kende og opbygges ved sammen med os", - ja så kunne vi strides om, om det nu også var det. Men nu kommer I på en måde, der (undskyld!) stinker af åndshovmod og menneskeforagt og uforstand tillige. Jeg behøver slet ikke at skrue mig op i det plan at spørge, om det ikke er rettere at give de få en klar forkyndelse end at lokke

de mange til ved en forkyndelse, der ikke giver dem noget, for jeg tror ikke, det udtyndede får de mange i tale, eller at man opnår nogetsomhelst andet end en lang næse ved "at komme folk imøde". Det er kortsynet og tåbeligt i en sag som denne ikke udelukkende at holde sig til sin egen smag; og det er en anmasselse at stride for, hvad man mener er "menigmands tarv", når man *ikke* selv vil være "menigmand"; det er umyndiggørelse af lægfolket, mens man giver det udseende af, at man ønsker, lægfolket skal have sin ret. Det er jer, der har krænket "lægmand", og ikke Hermansen og hans kommission. Jeg har den tillid til din forstand, at du vil være klar over det, hvis du giver dig tid til at tænke dig om; du ville jo dog ikke selv finde dig i, at andre af hensyn til dig gik ind for ting, de selv anså for underlødige". -

Såvidt brevet, som ikke blev besvaret.

I virkeligheden mener jeg, at den anklage, jeg her har rettet mod nogle af deltagerne i den Hee Andersenske deputation, også rammer N.O. Jensen og andre af det ministerielle udvalgs medlemmer - om ikke for andet, så for visse af de udtalelser, der fremsættes i forordet, og som de vel kunne have fået rettet eller helt udeladt, da de i bedste fald er overflødige.

Så må man også i nogen måde give Vilstrup medhold, når han siger, at forslaget, som det foreligger, tyder på, at forretningsgangen i udvalgsarbejdet har været den, at grundtvigianere og missionsfolk har handlet om deres egne respektive særønsker ("Får vi *den* med, må I få *den* med!"), mens de øvrige medlemmer kun har været til stede som observatører, der ikke deltog i de to parters sjakren og derfor stort set ikke opnåede andet ved deres tilstedeværelse end den morskab, det formentlig må have været dem at overvære de to afdøde kirkelige retningers tovtrækkeri, - og så altså medskyld.

K.L. Aastrup

PIETISMEN OG KØNSROLLERNE

EKSEMPLIFICERET VED BRORSONS: MIT HIERTE ALTID VANKER

VED ERIK A. NIELSEN

Når litteraturhistorikere og hymnologer skriver om Brorson, hører det til de faste ritualer, at de forholder sig mandigt afvisende over for den såkaldte brude-mystik, der findes i adskillige af hans salmer. Argumentationen lyder på, at det er naturstridigt for personer af utvivlsomt mandkøn at skulle indtage kvindens rolle i et elskovsforhold og med kvindelige læber påtage sig at sige de kærlige ord til den søde Frelser. Derfor får den side af Brorsons digtning som regel en stedfaderlig behandling, idet man slipper ud af kniben ved et argument, der lyder omtrent således: en del af den pietistiske billedverden er uacceptabel for nutiden og må nærmest henregnes under de stiltræk, tiden er løbet fra. - Dermed har man blokeret muligheden for at sætte sig nærmere ind i denne brudemystik og har med et moralsk klingende argument afskåret sig fra at opfatte en sammenhæng, som meget vel kan høre til det inderste og mest grundlæggende i den brorsonske salme.

Argumentationen, der fører til brudemystikkens afvisning er bemærkelsesværdig. For den er udpræget en mandlig argumentation. Kønsfordelingen i dette pietistiske rollespil mellem Jesus og sjælen skulle jo ikke byde religiøst oplevende kvinder på særlige vanskeligheder. Det er lidt komisk, men yderst konsekvent, at når de mandlige litteraturforskere for en enkelt gangs skyld pålægges at leve sig ind i en elskende kvinde, bliver de bestyrtede på deres virilitets vegne, mens kvinder modsat i århundreder har affundet sig med at måtte opleve litteraturens verden ved hjælp af overvejende mandlige hovedpersoners erotiske og heroiske meriter. Først på et ret sent tidspunkt er en kvindelig kritik af dette forhold slået igennem for alvor. Men kvinders kønslige identitet har jo også (måske især af mændene) været holdt på en sikker plads igennem århundreder, så at det har været mændene, der besværgende måtte fastslå deres virilitet ved alle lejligheder, hvor den kunne bringes i tvivl.

Hvis man imidlertid fastholder, at brudemystikken ikke er noget

overfladisk stiltræk ved Brorsons salmer, og at det ikke skyldes en lidt klodset rollefordeling, at menigheden er anbragt i den kvindelige rolle, så kan man uddybe sin forundring over den formelagtige afvisning af den mandlige indlevelses muligheder. Det kunne være en overvejelse værd, i hvor høj grad kvinderne var de toneangivende og fremaddrivende i det pietistiske fromhedsliv. De var måske ligefrem en art religiøse læremesterinder for deres mænd. I så fald kunne der ligge en tilsigtet religiøs effekt, en art pietistisk pædagogik i, at menighedens mandlige medlemmer får tildelt kvindelige erfaringsformer i salmernes rollefordeling.

Kvindernes store andel i det pietistiske fromhedsliv kræver en religionssociologisk undersøgelse, som jeg her vil afstå fra at gå i lag med; men i forbindelse med synspunktet, at brudemystikken kunne rumme en kunstnerisk og forkyndelsesmæssigt tilsigtet effekt er der følgende at bemærke:

Der tales mig bekendt i den danske folkekirke meget om evangeliets forargelse og prædikes udholdende om, at forkyndelsen overstiger alt, hvad vores menneskeforstand kan rumme. Alligevel skal der ikke i et bibelsk udtryk eller en salmeformulering være ret megen udfordring til den daglige fornuft, før en snu kommentator øjner en fejl ved teksten eller en mangel på konsekvens. Dette hænger for mig at se sammen med, at man ikke i tilstrækkelig grad har overvejet sammenhængen mellem den kristne forkyndelses væsen og den særlige art af pædagogisk og kunstnerisk billedskabelse, der hører til inden for den kristne tradition. Når kristendommen udsiger sit øverste paradoks: at den korsfæstede og nedbrudte mand på korset *er* verdens hersker og konge, så godtager man dette som kerygmaets uudgrundelige gåde. Men når det derefter skal indrømmes, at kristendommen i mangfoldige andre henseender udsiger og billedliggør dette uudgrundelige, så genopstår den daglige fornuft i en skikkelse, som om den aldrig først havde vedkendt sig kerygmaet i dets paradoksalitet. Hvis det er rigtigt, at kristendommen har vendt op og ned på verden i forhold til, hvad vi kan forstå med hverdagens sanser og fornuftsslutninger, så må deraf følge, at den billedskabende aktivitet, der finder sted i forkyndelsesarbejdets forskellige discipliner, i mangfoldige henseender må gentage den paradokse forvending. Man kunne påstå, at en række af de centralt kristelige billeddannelser, vi kender fra oldtid og middelalder, netop har karakteren af brud i sig: de udsiger ikke bare et bille-

de, men de udsiger et billede på en så overrumplende måde, at den normale billedtænkning udfordres derved og en dyberesøgende tanke provokeres frem.

Det kristne paradoks har vist sig at være sprogligt og metaforisk produktivt på mangfoldige måder i den kristne digtnings historie. F.eks. er det paradokssøgende sproglige arbejde en central kilde til den kristne retorik eller til den andagtssøgende lidenskab i Kingos salmer. Paradoksets lidenskab består jo netop i, at et menneske i troen på Kristus drives til at forvente sig opfyldelse og lyksalighed på steder, hvor hun eller han ikke ville drømme om at søge det, hvis kun den naturlige lyst og besiddertrang motiverede vedkommende.

Man kunne på denne baggrund stille sig det spørgsmål, om den provokerende kvinderolle til menneskesjælen i Brorsons digtning er en særlig variant af dette kristne billedbrud på normalforestillinger. Om det dybtgående initiativ i pietismen bl.a. kunne hænge sammen med, at pietisterne i deres formulering af troens verden indarbejdede hele det store erfaringsområde, som vi i nutiden har vænnet os til at kalde kønsrolleproblemerne.

Inden for den tidlige lutherdom og ortodoxien tænkes der vistnok ikke meget over kønsrollespørgsmål, formentlig fordi rollerne lå så temmelig fast og udgjorde en del af menneskenes kald og stand. Findes der noget kønsspecifikt i disse århundreders digtning, må det formentlig søges i det forhold, at familiefaderen på gammelluthersk vis synes at være religiøs person på hele husstandens vegne. Det formodes eksempelvis i Kingos morgen- og aftensalmer uden videre, at den syngende er en husbond, der på husstandens vegne og under dens deltagelse varetager de religiøse mellemværender med Vor Herre. Det er ikke svært at indse, hvem *vi* er i en Luther-formulering som denne: Og tage de vort liv, gods, ære, barn og viv....[1].

Måske er det Kingos mandighed, der klinger i baghovedet, når man skal tage stilling til den omstemning af salmetonen, som finder sted hos Brorson. Og det er sådan set ikke nogen dårlig efterklang at gå til Brorson med, hvis man bare ikke dermed gør Kingo til Brorsons norm. For det forholder sig vistnok sådan, at kønsrollerne er af grundlæggende betydning, når man skal karakterisere forskellen mellem de to salmedigtere. Og det er da her, undersøgelsen af Brorsons brudemystik kan sætte ind pány.

Er altså den så forkætrede kvindelige rolle til mændene en ny ud-

To billeder af den venetianske maler Giovanni Battista Tiepolo (1696-1770) er i denne artikel anvendt til illustration af temaet i Brorsons salme Mit Hierte altid vanker. Maleriet Kongernes tilbedelse stammer fra 1753. Tiepolo var en af de mest indflydelsesrige malere i den rokoko-inspirerede kunst. Mildheden og sødmen i hans stil kan minde om Brorsons.

formning af det paradoksskabende arbejde i den kristne billedskabelse? Den mandighed, husbonden så modstandsløst kan investere i en Kingo-salme, kan han nærmest intet stille op med i en række af Brorsons salmer. En antal mandlige egenskaber, en række kraftudtryk, som den kingoske digtning er så righoldig på (skønt den bestemt også kender en inderlig tone), afvises og bliver hjemløse. Til gengæld stiller salmen en anden type af udtryk til den syngendes rådighed, og disse udtryk kunne man da passende kalde kvindelige.

Da et emne som dette for tiden er brandfarligt, vil jeg gerne indskyde følgende her: Når der i det følgende tales om mandligt og kvindeligt, sker det ikke i noget forsøg på at fastslå mænds og kvinders evige (og forskellige) natur, men i et forsøg på at karakterisere nogle kønsroller, der tilsyneladende har været ret fikseret i salmedigtningen, og i et forsøg på at vise, at der måske i pietismen sker en art kønsrollegennembrud i det religiøse liv, som lader sig aflæse i overgangen mellem Kingo og Brorsons salmedigtning. Til forståelse af det følgende er det tilstrækkeligt at sige, at det mandlige og det kvindelige er forskelligt på den måde, at det har fået sat det modsatte køns væsen som sin opgave. Det mandlige skal tilegne sig det kvindelige i løbet af sin vækst ind i verden, og omvendt med det kvindelige.

Og netop denne formulering rammer måske noget af det, som i det religiøse liv finder sted i pietismen og i Brorsons salmedigtning. Hvis den mandlige kønsrolle i gammelluthersk forståelse, forstærket med enevældens og barokkens demonstrative og repræsentative væsen, var at fremtræde udadtil på symbolsk og mere eller mindre magtfuld måde, så blev det måske pietismens og inderliggørelsens opgave at give det kvindelige en plads i det religiøse liv, som havde til formål at skabe en dybere og personligere tilegnelse af trossandhederne. Hvis det mandlige i den daværende samfundsorden tenderede i retning af det statslige, så tenderede det kvindelige imod den mindre og intensere gruppedannelse, familien og gruppen af de omvendte. Og man kunne følgelig stille det spørgsmål, om brudemystikken da ikke logisk nok må præsentere mændene for fordringen om, at uden at de bliver som kvinder pany, skal de ingenlunde komme ind i Guds rige.

Forargelsen på brudemystikken er følgelig kun den ene af mulighederne for, hvorledes man kan reagere over for rollen som Jesu el-

skerinde. Den anden, og ifølge salmerne rigtige reaktion er, at man tager rollen på sig og spiller den i fuldeste alvor. Hvad der skete i pietismen og hvad der er sket sidenhen i kultur og digtning, demonstrerer til fulde, at mange mænd påtog sig at gå ind i denne rolle og derved udviklede kvindelige sider af deres væsen, som forberedte hele den sjælelige nuancerethed og hele det inderligere selvkendskab, der har udfoldet sig i tidsrummet siden dengang. Uden at brudemystikken kan gøres til den eneste faktor, der har bevirket denne gennemgribende forvandling af det europæiske menneskes kønsrolleopfattelse, kan man dog hævde, at den udgør en tidlig kilde til den kønsrollekritik, vi i de sidste ti år har set i fuld også teoretisk udfoldelse. Det karakteristiske for den gamle kønsrollekritik er, at den ikke så meget udføres i teoridannelse og direkte moralisering, men med kunstnerisk-pædagogiske greb, hvis effekter der kan være grund til at granske noget nøjere i det følgende. For postulatet er det, at salmen som kunstnerisk form forsøger at gribe og forme den syngende. Og det gør den ikke argumenterende, men med store dele af den klassiske retoriks virkningsfulde holdningsbearbejdelse.

Det er en nutidig og udvendig opfattelse af retorikken at forstå den som en lære om stil og om stilens deklamatoriske virkemidler. Langt nærmere sandheden kommer man ved at opfatte retorikken som en lære om, at ordet er det mest indflydelsesrige redskab, der overhovedet står til menneskets rådighed, at ord kan bevæge og omskabe mennesker, få dem til at skifte mening og få dem til at skifte livsførelse. Hvis ordet vil gribe så dybt og varigt ind i menneskers liv, må det naturligvis kunne overbevise det kritiske intellekt. Men det er ikke sikkert, at denne overbevisning sker på dette kritiske intellekts egne forudsætninger. Man kan jo f.eks. forsøge at overbevise intellektet om, at det som menneskelig erfaringsevne er utilstrækkeligt og at det i afgørende livsspørgsmål må supplere sig med andre sjælelige evner eller ligefrem vige. Den retoriske tekst rummer da også ofte nok henvendelser, der snarest synes at have til formål at afvikle intellektets dominans, udmanøvrere det, overskylle det med de sjælelige kræfter, som det længe har forsøgt at dæmme ude. "Troen fuldbyrdes i affekt, må fuldbyrdes i affekt, fordi fornuften er ude af stand til at gøre det fortidige og det fremtidige nærværende for sig", skriver Luther [2].

En meget vigtig øvelse i den klassiske retorik bestod i, at man

til eleverne stillede den opgave, at de skulle udforme en tale, således som en bestemt person, kendt fra mytologien eller historien ville have holdt den i en bestemt situation. Tanken var altså den, at taleren ved en art digterisk indlevelse fordybede sig i de motiveringer og de konflikter, der i en bestemt situation udgjorde et andet menneskes virkelighed og fik dette menneske til at tale. På denne måde kunne retorikeren låne et andet menneskes liv og lidenskab til at gøre sin egen tale bevægende og overbevisende. Således har f.eks. Ovid i sine såkaldte *Heroider* [3] skrevet en række taler eller breve, som berømte kvinder henvender til deres fjerne elskere. Denne pædagogiske skoling ved hjælp af retoriske rollespil har naturligt nok haft sin tillokkelse for de mere fantasibegavede elever. Den var en art forstadium til en dramatisk rolleudnyttelse og muliggjorde ved indlevelsens hjælp en udforskning af fremmede personers virkelighed og lidenskabsverden. Allerede Ovids *Heroider* viser jo, at rollespillet også havde sine erotiske tillokkelser, hvor en digter påtog sig kvindelig skikkelse og henvendte kærlige eller bebrejdende ord til en række af oldtidens berømteste helteskikkelser.

Det er ikke for intet, at Ovid somme tider er blevet kaldt en art rokoko-skikkelse fra oldtiden, for når vi kommer op til den periode af kulturhistorien, der udgør den egentlige rokoko, og som Brorsons digtning ofte indplaceres i, så finder vi en sand passion for sådanne erotisk farvede rollespil. Her skal blot nævnes et af de berømteste, nemlig den fascination, skiftet mellem mandlig og kvindelig kønsrolle udøver i den mozartske opera. Pagen i *Figaros bryllup* er et ungt pubertetsmenneske, som er midt i sin første erotiske udforskning af kvindekønnet. Hans mandighed skal tage form efterhånden, som han får den orienteret i forhold til det kvindelige. Men det hører til den erotiske fascination omkring figuren, at den synges af en kvinde. Tilhøreren til operaen overværer altså ikke alene en mand, der med stor appetit undersøger det kvindelige, men også en kvinde, der med kunstnerisk fordybelse fremstiller det mandlige i dets tilblivelse. Motivet er hos Mozart verdsligt nok, men dets kyndige behandling hos ham beviser med al ønskelig tydelighed, at det har været et yndet og vidt udbredt tema, som kan formodes at have sine rødder i den nye erotiske kultur, der hævdes at være kernen i hele rokoko-digtningen.

At pietisterne formentlig ville korse sig over de tvetydige begi-

venheder i *Figaros Bryllup*, betyder imidlertid ikke, at der ikke også i deres langt frommere digtning viser sig et kendskab til rokokoens erotiske kultur. Den verden, der forsages så energisk, er jo ofte en verden, som er fristende, fantasivækkende og på den ene eller anden måde gennemerfaret alligevel. Når jeg i det følgende skal præsentere en fortolkning af Brorsons salme *Mit hierte altid vanker / I Jesu føde-rum*, sker det med det postulat, at i denne salme digtes den syngende ind i en kvindelig rolle på en måde, der hænger sammen både med den retoriske tradition og den tilblivende erotiske rokoko-kultur. Rollen er i salmen ikke navngiven, men det må være nærliggende at forestille sig, at rollefiguren er Jomfru Maria.

Middelalderen igennem havde Maria været en sådan indlevelsesfigur, og tilmed at den største betydning, idet hun i den omfattende stabat mater-digtning var blevet den skikkelse, hvori sjælen på den mest inderlige måde tilegnede sig synet af Jesu lidelser og død på korset. Det er i denne sammenhæng bemærkelsesværdigt, at et afgørende knudepunkt i *Højsangens* indtrængen i den europæiske kristne tradition findes hos Bernhard af Clairvaux, hos hvem det sker, at Højsangen bruges som en tekst, hvorigennem passionen lader sig fortolke [4]. Karakteristisk nok betyder ordet passion jo 1.) den ubændige (erotiske) lidenskab og 2.) lidelse (specielt Kristi lidelse). Med det erotiske begær, som højsangen skaber et bibelsk udtryk for, skal sjælen således tilegne sig Kristi lidelse på korset og finde sin salighed derigennem. Det er forbavsende sjælelige forskydninger, som finder sted i en bibelexegese af denne art, og den beslutsomme kristne formning og styring af det erotiske fornægter sig heller ikke på dette punkt.

Nu er det værd at bemærke sig, at det hos Brorson ikke er Maria ved korsets fod, men juleberetningens Maria, der bliver hovedfiguren. Hun var jo også den første, der gemte julens begivenheder i sit hjerte og grundede over dem. I al fald er der ingen, i hvis mund salmens anslagsstrofe ville passe bedre end i hendes:

Mit hierte altid vanker
I JEsu føde-rum,
Did samles mine tanker
I deres hoved-sum.
Der er min længsel hiemme
Der har min troe sin skat,
Jeg kan dig aldrig glemme,
Du søde jule-nat.

Godtager man, at det er en art af Maria-bevidsthed, der synger i denne salme, forstår man let det, som er salmens hovedopstilling i billedlig henseende. I salmens første strofe færdes hjertet i stalden, hvor Jesus fødtes, men i strofe lo er hele sceneriet flyttet ind i den syngendes hjerte. Der er følgelig tale om en erindringssituation, hvor det ikke er tanken, men hjertet der er tilegnelsens organ. Denne, såvel som flere andre af Brorsons julesalmer, rummer ikke nogen egentlig bibelsk epik, der f.eks. kunne sammenlignes med bibelfortællingen i Kingos påskedigtning. Det er ikke den historiske rækkefølge af begivenheder, der udgør kompositionen i disse julesalmer. Deres anslag er i altovervejende grad lyrisk, deres forløb er den retoriske kredsning, der nedbryder den syngendes forbehold og åbner hende eller ham for begivenhedens centrale mysterium. Det afgørende i salmerne er forestillingen om barnet i krybben som en midte, hvorom alt andet organiserer sig og som alt andet drages henimod. Hvis passionsdigtningen med dens episke form udfolder sig som en række stationer på Jesu lidelsesvej, som sjælen hengivent tilbagelægger i Frelserens følge, så er denne juledigtning snarere opbygget som en art via sacra, sjælen på egen hånd tilbagelægger henimod barnet i verdens midte.

Kunstnerisk set er det udformet som en (kvindelig) monolog, der placerer den salmesyngende i en art dramatisk situation, hvor hun eller han spørgende henvender sig til Jesus-barnet. Hegel siger om andagten: "Den andægtige hensætter sig med sit hjerte, sin andagt, sin vilje i sin genstand; således har han på denne andagtens spidse ophævet den adskillelse, som eksisterer på bevidsthedens standpunkt" [5]. Spørgeformen skaber altså den åbning eller åbenhed, der betyder bevidsthedens overskriden af sine egne grænser. Mens svaret lukker til og sikrer situationen, bryder spørgsmålet den op, stiller situationen beredt for den fremmede, formende viljes indtog. Meditationen i salmens lange midterdel fremtræder da også som en udmanøvrering af den menneskelige fornuft, der må blive svar skyldig på de spørgsmål, som stilles.

En perle, der forgiettes
Saa nøye ledes op,
Den blanke demant sættes
I gylden krones top:
Man kaster ey en drue
Blant tørre grene ned:
Skal jeg min Gud da skue
I saadan uselhed?

Retorisk set bearbejdes den syngende i salmens store midterstykke på en sådan måde, at hun eller han må opgive at forstå. Men den herved skabte afmagt er kun en art forberedelse til de dybere forvandlinger, salmen vil udvirke.

Lad os da prøve at studere nærmere de forvandlinger, den kvindelige kærlighedsevne gennemgår i denne salme. Som et digt til julen, har den indlysende nok karakter af en epifani-tekst, hvis begivenhed er Guds inkarnation i et jordisk legeme. Som sådan har den klang af et indtog, der finder sted ude fra verdensrummet ind i jordklodens trangere atmosfære. Den gud, der lever sit evige og uafhængige liv uden for jordens grænser, er en mægtig fyrste med uovervindelige hære. Denne himmelske herre bryder op fra sit faste opholdssted, og man ville med almindelig jordisk fornuft regne med, at han rejste på fyrstelig manér og medbragte standsmæssigt udstyr. Derfor spørger den syngende i stroferne 5 og 6 med forundring himmelhelten, hvorfor han ikke bruger englene som sin hær, stjernerne som fakler ved sit natlige indtog og himmelhvælvingen som sit telt, han kunne slå lejr i under sin udlændighed.

Den helteskikkelse, som her optræder i den syngendes forventning, har en lang tradition i den kristne digtning, men hans aktuelle fremtrædelsesform skyldes ret sikkert det kendte vers fra Kingos påskesalme *Som dend Gyldne Sool frembryder*, hvori det hedder:

Tak, O store Seyer-HErre,
Tak, O Livsens Himmel-Helt,
Som ey Døden Kund' indsperre
I det Helved-mørke Telt!
Tak fordi at op Du stood
Og fik Døden under Food!
Ingen Tunge kand dend Glæde
Med tilbørlig Lov udqvæde.

Men denne sejrrige Kristus optræder ganske anderledes hos Brorson. Hans heroiske væsen inkarnerer sig ikke med, når han for verden fremtræder i barnets skikkelse. Og i dette er der ikke kun en bemærkelsesværdig forvandling af Kristus-billedet, men en lige så bemærkelsesværdig forvandling af den syngende kvinde. Den syngende er jo fremstillet som en kvinde, der forventer sig frelseren i himmelheltens skikkelse, hun er altså oprindelig heltens kvindelige modstykke, den beundrende, den beskyttede.

Men den i barnet inkarnerede Gud er tilsyneladende ikke beundringsværdig og yder ingen beskyttelse. Stadig stilles der forundrede spørgsmål af kvinden, som forventer en kosmisk herlighed i for-

bindelse med Guds inkarnation.

Hvi lod du dig ey svøbe
I lyset som et baand

spørges der, idet man ved denne billedskabelse skal få de billeder på nethinden, at solens stråler, sådan som de f.eks. kan fremtræde i lange strålebundter, når sollyset moduleres af en sky, ligner de svøbelsesbånd, man i datidens Danmark brugte til spæde børn. Men end ikke et sådant kosmisk, kongeligt barn er der tale om. Barnet udsættes ved sin inkarnation for den størst tænkelige ydmygelse, nogen Gud kan komme ud for, ja det er som om Jesu lidelsesvej for Brorson begynder allerede ved hans fødsel og varer til hans himmelfart. Først da er alle de krænkende og snærende jordiske bånd pány forsvundet fra Gud, der kan genopstå i sin himmelske herlighed. Denne interesse for inkarnationen og for himmelfarten kendetegner den brorsonske digtning, hvis livsfølelse og hvis sprogtone i den højeste grad kendetegnes af den stadige dobbeltbevidsthed om det indsnævrede og ydmygende jordeliv i dets modsætning til det kosmiske og lyksalige liv i det hinsidige [6].

Men det er ikke kun Gud, der krænkes og indsnævres ved inkarnationen; det er lige så fuldt den troendes forventninger til Gud. Det er denne krænkelse af det guddommelige og af menneskets forestillinger om det guddommelige, der retorisk bearbejdes i salmens midterdel. Der overgår Gud en himmelråbende uretfærdighed, når jorden modtager ham så brutalt og uforstående. Som et ubeskyttet og uklædt barn ankommer han fuldkommen miskendt. Ved den lange kredsende fordybelse i denne krænkelse skal det ifølge salmens pædagogik ske, at den beskyttede og beundrende kvinde, der kendte og forstod sig selv som heltens partner, skal forvandle sig til en beskyttende og moderlig kvinde, der tager det hjælpeløse barn til sig. Efter salmens niende strofe er det klart, at alle jordiske væsener har steder at bo og skjule sig, men Jesus-barnet alene er ubeskyttet. Dette hjælpeløse barn lægges ved sprogets hjælp hen for fødderne af den salmesyngende, der må ynkes over det og tage det til sig. Det kvindelige væsens moderlighed strømmer altså ud som kilde til en art religiøst gennembrud: et erotisk forhold, der hidtil snarest har lignet hustruens forhold til manden, forklarer sig i et ganske andet forhold, som er moderens forhold til barnet.

Det er formentlig en afgørende kilde til Brorson-salmens gribende virkninger, at den lejrer sig i nogle af de elementæreste menne-

skelige erfaringer og bruger dem som religiøs klangbund. Der er her ikke blot tale om, at man bruger erotiske eller moderlige erfaringer *som billede eller sammenligning* på den religiøse virkelighed. Tværtimod fastholder man de naturlige erfaringer i deres virkelighedskarakter, samtidig med at man giver dem en forklaret og renset skikkelse.

Det, der sker på dette sted i salmen, kan siges at være en forklaret fremtrædelsesform af det, som i masser af ægteskaber finder sted i forbindelse med et barns fødsel. Den uforklarligt store forventning og længsel, som bliver levende i forelskelsen mellem to mennesker, får tilbudt den forklarelse, at barnet ideelt set er forelskelsens svar, og forelskelsen en art forudanelse om barnet. Også forelskelsen (heltens og heltindens gensidige beundring og forventning) har jo verdensrummets guddommelige grænseløshed, og den kan - som mange moderne ægteskabshistorier viser det - lide meget stærkt under at måtte inkarnere sig ind i det lille legeme, som barnet kan disponere over. Barnet får i masser af moderne kærlighedshistorier ikke lov til at blive forelskelsens svar, forelskelsens inkarnation i barnet afvises som utilstrækkelig eller skuffende.

Men i Brorsons salme trænges der kraftigt ind på den troende, for at denne forvandling skal finde sted. Skønt hele den eskatologiske længsel i den brorsonske tone berettiger én til at spørge sig, om forvandlingen i dybere forstand faktisk finder sted i forfatterskabet, så kan man her i salmen konstatere, at forvandlingen fuldbyrdes. Og den fuldbyrdes i et af de groteske og nærmest surrealistiske billeder, som den kristne billedtradition er så rig på. Det nøgne barn, der gav afkald på at svøbe sig i lysets stråler, bliver i stedet omsorgsfuldt svøbt ind i den troendes hjerte. Man forestille sig en billedkunstnerisk gengivelse af dette motiv!

Mens hele den øvrige verden er hjerteløs over for det guddommelige barn, er det menneskelige hjerte en art fristed midt i verden, et Christiania i vort indre, et himmelsk Jerusalem i det jordiske. At det forholder sig sådan, skyldes at Jesus selv har løskøbt denne del af verden ifølge den pietistiske teologi, der ved at opdele kloden på denne måde udsiger en af sine mest karakteristiske og udfordrende trossætninger.

Det er ikke fortolkerens fantasifuldhed, der udnævner hjertet til en art Jerusalem, men Brorson selv. For det indtogsbillede, der med

iøjnefaldende forvandlinger har organiseret hele denne salme, fortætter sig i dens slutning i en direkte henvisning til palmesøndags indtog.

Jeg vil med palmegrene
Dit hvile-sted bestrø,

Har man ikke bemærket det før, må man på dette sted gøre sig klart, med hvilken kombinatorik Brorson, såvel som vore andre store salmedigtere, behandler det bibelske billedsprog. Hjertet er et Jerusalem, gennem hvis palmestrøede gader Jesus holder sit festlige indtog; men oven i dette billede anbringer Brorson billedet af det nøgne barn, der må tage til takke med krybbens strå. Palmerne strøs følgelig ikke alene på gaden, men også i krybben (og i hjertet), der derved bliver et værdigt opholdssted for en fyrste.

Salmens sidste strofe lyder:

Jeg vil med palme-grene
Dit hvile-sted bestrø,
Min brudgom, dig alene
jeg leve vil og døe.
Kom! Lad min siel erlange
Sin rette quæge-stund,
At kysse tusind' gange
Din søde rosen-mund.

I denne strofe sker den sidste afgørende forvandling, der har forekommet senere tiders salmebogsudgivere så besynderlig eller usmagelig, at de har skåret strofen fra. Det kan man i liturgiske sammenhænge mene om, hvad man vil, men det borttager så vigtige informationer fra salmen, at den mister sit afgørende perspektiv derved.

For den palmestrøede krybbe kommer ud for endnu en påfaldende billedskridning: den bliver til et brudeleje, hvor sjælen i et inderligt favntag kysser og bliver kysset af Jesus. Kommer denne sidste billedskridning overfladisk set uforberedt, er den dog fra Brorsons side anbragt med fuldkommen konsekvens. Med hele sin overtalelseskunst stiler salmen imod at vække også dén moderlige omsorg, som forudsættes at befinde sig i mandlige hjerter. Mens forholdet mellem helten og hans kvindelige partner var et meget kønsligt bevidst og polariseret forhold, hvor kærligheden som uundværlig forudsætning kræver, at den elskede skal være af det modsatte køn (her ses bort fra homoseksuelle erfaringer, som der i denne sammenhæng ingenlunde er tale om), så kendetegner det den moderlige kærlighed, at den så at sige har renset sig for hensynet til køn og seksualitet. Den er en lidenskabelig kærlighed, der ikke

sætter et bestemt køn som betingelse. Og det er denne renselse for det kønslige princip, som har fundet sted i salmens første forvandling.

Om billedsproget i *Mit hierte altid vanker* er der imidlertid at sige, at det til slut tilsyneladende genoptager den kønnede elskovs sprog, men nu med klanglig baggrund i den moderkærlighed, som forinden er blevet udviklet i salmen. At det erotiske nu har tilbagelagt turen igennem den moderlige, omsorgsfulde kærlighed, synes at skulle indebære, at den kærlighed, der nu finder sted mellem en mandlig og en kvindelig partner, nok har den voksne erotiks ubændige lidenskab, men ikke har dens til kønnet bundne brynde og syndighed. Det er ikke kun anstændighedens censur, der gør kysset fremfor samlejet til fuldbyrdelsen af kærlighedsforholdet mellem sjælen og Jesus. Læberne er jo det erotiske kontaktorgan, der tages i brug både mellem elskende og mellem forældre og børn.

Herved opstår der et dybsindigt svar på, hvorfor Brorson blev julens og Jesus-barnets digter frem for nogen. Det hænger sammen med det barnlige og moderlige som en renselse af det erotiske. Og det siger noget om, hvorfor det netop blev pietisterne, der for alvor dannede sig forestillinger om barnet som religiøs person, og hvorfor Brorson i samme hefte med julesalmer også placerede *En liden Psalme for børnene* med mottoet: Have I aldrig læst, at af de umyndiges og diendes mund skal du berede en lof. Matt. 21 v. 16.

Hermed kommer Jesus-barnet til at genrejse det erotiske, efter at det ved syndefaldet er blevet fordærvet ved slangens indgriben. Brudemystikkens forhold mellem Kristus og sjælen synes at være en gentagelse af det erotiske forhold mellem Adam og Eva i Paradisets have. Om dette forhold har Brorson skrevet ægteskabssalmen *Adam gik i frydens lund* (Troens rare Klenodie nr 79). I denne salme foreholdes det brudeparret, at ægteskabet er indstiftet af Gud forud for syndefaldet. Dette er, hvad man med et moderne ord ville kalde en dialektisk bestemmelse, der problematiserer den kønsforskrækkelse, man så ofte skyder pietisterne i skoene. Brorsons synspunkt kan sammenfattes således: Det erotiske findes i to skikkelser, hvoraf den ene er ren og hellig, den anden bryndefuld og syndig. Det kristne ægteskab må bestræbe sig på at efterligne Adams og Evas ægteskab fra før syndefaldet.

O hvor stor er dog den pragt,
Ros og priis for ægtestanden,

At DU selv, og ingen anden,
Haver dertil grundvold lagt!
Lidde ægteskabet siden
Skiønt af slangen stor fortred,
Fik det dog sin glands med tiden
Af den ædle qvindens sæd.

Men i sandhed, standen maa
Uden JEsu ey begyndes,
Om hun af vor GUd skal yndes,
Hans velsignelse at faa,
Syndens lyst maa intet stifte,
Dette søde bliver suurt,
Sig at gifte kand forgifte
Ægteskabets helbreds urt.

I, som da i ægtestand
Leve, eller leve vilde,
Renser eders hierters kilde
Fra de raadne lysters vand,
GUd vil selv aldeles være
Med i denne høye sag,
Deraf har hun al sin ære
Brudeparrets æres dag.

Herved har også det kristne ægteskab fået karakter af en fristad midt i syndens verden. På den ene side adskiller det sig fra den normale brynde, der så ofte får lov til at stifte forhold mellem verdslige mennesker, på den anden side må det kristne ægteskab altså gennemleves i en tilstand af længsel efter den hinsidige verden, hvor det har sit urbillede (Evas og Adams paradisliv) og skal finde sin endelige forklarelse. Ægteskabets erotiske vellykkethed er derfor ikke det højeste menneskelige formål i denne verden, eftersom også kristne ægtefolk lever i en længsel af erotisk art, der er rettet imod det hinsidige. Først dér kan den fuldkomne hengivelse finde sted, og da finder den sted i forhold til Frelseren.

Den hengivelsens kulmination, der så ofte placeres i den seksuelle kærlighed og efter fransk skik kaldes den lille død, er hermed løftet op til en placering på samme sted som den egentlige død. At dø bort fra denne verden er at blive befriet for det modstandsfyldte legeme og finde tilbage til det fuldkomne samliv med Gud. Dette sammenfald af døden og den erotiske befrielse er af enorm betydning i europæisk digtning både før og (især) efter Brorsons tid. Den peger i sin radikalitet fremad imod romantikken og har sit mest hensynsløse udtryk i Wagners *Tristan und Isolde* [7].

Dette er øjensynlig den teologiske konsekvens af den kristusmytologi, der er påvist i *Mit hierte altid vanker*. Kristus som helten og elskeren forbliver uden for jordens kreds, kun i barnets

skikkelse inkarnerer han sig. Dermed foreskriver han for alle troende, der vil leve i hans efterfølgelse, en tilsvarende menneskelig inkarnation, der med barnet som norm renser den naturlige og syndige voksenhed ved at løfte dens sublimeste længsler ud i det hinsidige.

Dermed er der også givet et bud på pietismens plads i kønsrollekritikken. Set på baggrund af de foregående århundreders simple konkretion på dette punkt, viser pietisternes lære og livsførelse en bemærkelsesværdig identitetsopløsning. Hvis kønsroller tidligere har været knyttet sammen med seksuelle kendetegn, og disse seksuelle kendetegn så at sige har været socialt determinerende på alle punkter for, hvad et menneske kunne og skulle, så bliver det seksuelle nu set som en egenskab, der bearbejdes og forvandles mere end nogen anden menneskelig drift. For mennesket kan ikke være identisk med det, der er så foranderligt; snarere er det identisk med det væsen, der efterhånden bliver til i rækken af forvandlinger. Dette indebærer altså, at mennesker i overensstemmelse med deres køn eller deres forskellige alderstrin medbringer forskellig naturbaggrund for den religiøse erfaring. De har ikke alle samme vej ind til den, måske, men de er alle primære religiøse væsener, hvad der vil sige, at de alle som individer har et salighedsregnskab at klargøre for Herrens øjne. Den egentlige identitet er ikke længere jordisk givet, men bliver til på godt og ondt i den religiøse forvandlingsrække, der fører ind i de frelstes skare, eller ind i den blokering over for troens forvandlinger, der fører til forhærdelse og fordømmelse.

Som salmen tydeligt nok viser det, ytrer forvandlingen sig specielt som en evne til at udsætte og afvente, hvor det naturlige menneske griber til og begærer. I dette ligger også grænserne for det pietistiske kønsrolleopbrud: dets vaghed og forbeholdenhed i de mellemmenneskelige forhold. På en måde sker der jo med pietismen det, at hele menneskelivet fikseres i en kvindelig kønsrolle, mens det mandligt-heroiske modsvarende forbliver i sin kosmiske fjernhed. Som udfordring til en traditionel og måske plump mandsrolle er dette naturligvis stærkt, men som fortegn for den kristnes handlekraftige liv i denne verden er det tvivlsomt. På denne baggrund er det bemærkelsesværdigt, at Grundtvig, hvis sprogtone og billedsprog mangfoldige steder er utænkelig uden pietismen, så sig nødsaget til at geninkarnere den heroiske Kristus, da han skul-

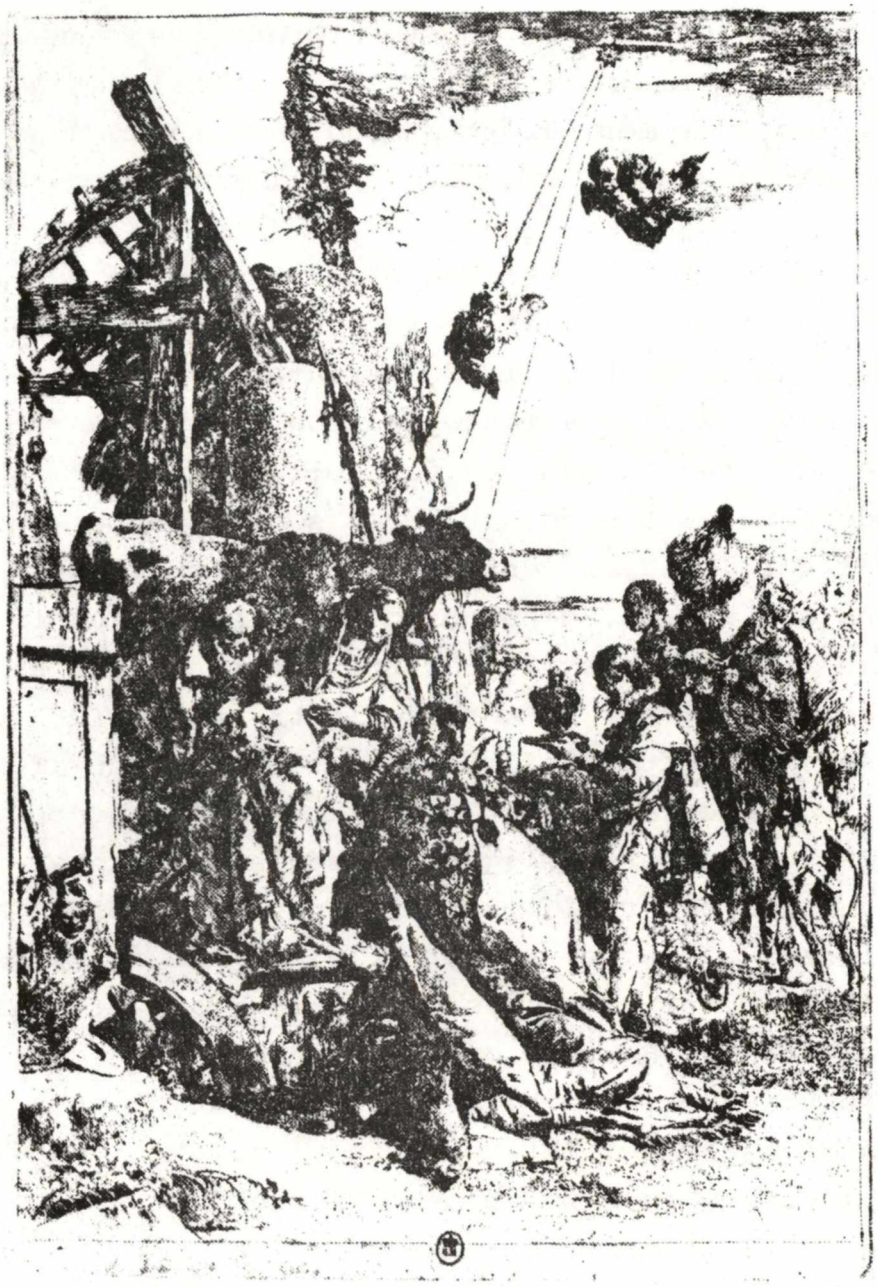

GIOVANNI BATTISTA TIEPOLO. *Adoration of the Magi*

le placere de kristne i et stærkere, lidenskabeligere og fortroligere forhold til det naturlige menneskeliv. Man kan tænke på både hans græske kristus-billeder (f.eks. Herren af Søvne opvaagned, opsprang) og hans anglo-saksiske (I Kvæld blev der banket paa Helvedes Port). Først hos Grundtvig gøres der alvor af den tanke, at det kvindelige skal være en evne hos manden, såvel som det mandlige en evne hos kvinden. Og skal være det hos den mand og den kvinde, der lever i den dennesidige verden.

Det afgørende i denne lille afhandling skulle da være dens forsøg på at indplacere Brorsons salmedigtning og religiøse retorik i en slags erotisk forvandlingslære, der afslører dens slægtskab med en lang europæisk metamorfose-tradition. Denne tradition lader sig f.eks. føre tilbage til Ovids berømte *Metamorfoser*, et af de oldtidsværker, der har spillet den største rolle for den senere europæiske digtning. Og metamorfoser, der tydeligere er under indflydelse af en tidlig kristendom, findes f.eks. i middelalderens folkeviser (de såkaldte trylleviser) og folkeeventyr, der lader sig anskue som billedliggørelser af de forvandlinger, den menneskelige kærlighedsevne kan komme ud for i bestemte konflikter [8].

I en række af Brorsons mere tørre, didaktiske salmer er forvandlingerne udlagt som dogmatisk aftegnede stationer i et systematiseret landskab. Et sådant landskab er f.eks. kompositionen af samlingen *Troens rare Klenodie*. Den der læser bogens indholdsfortegnelse, ville snarest tro at stå over for indholdet af en dogmatisk lærebog. Men når man iagttager den følelsesmæssige nøjagtighed, det klarsyn i beskrivelsen af forvandlingerne, der ligger til grund for en salme som *Mit hierte altid vanker*, så kan man se, at præcisionen i pietismen, når den var bedst og mest levende, ikke var en dogmatisk, men en gennem-erfaret præcision. Det traditionelle pietismebillede rummer ofte elementerne: dogmatisk tørhed og dømmesyge plus sværmerisk hengivelse. Og utvivlsomt faldt bevægelsens grundenergi rent faktisk tit fra hinanden i sådanne bestanddele. Men det bør ikke skjule for, at i den levende pietisme var der en klarhjernethed, der holdt sværmeriet på plads, og en hjertelighed, der oplivede de dogmatiske kræfter.

Om arten af denne hjertelighed og dens ekstatiske karakter (man overser for ofte, at Brorson er ekstatiker) vidner mange af Brorsons salmer, men ingen måske mere end den tidligere omtalte julesalme for børnene *Her komme dine arme smaa*.

Den er i mange henseender et modstykke til *Mit hierte altid vanker*, og tegner på tilsvarende måde en mediterende vej ind imod barnet i verdens midte. Salmens slutning er et af de reneste udtryk i Brorsons digtning for den dybsindige og meditationsskabende billedkombinatorik:

Saa skal det skee, at vi engang
Blant alle helgens fryde-klang,
I himlens søde paradiis
Skal prise dig paa engle-viis.

Her staae vi nu i flok og rad
Om dig vor skiønne hierte-blad,
Ach! hielp at vi og alle maae
I himlen for din throne staae.

Figurationen er indlysende nok: børnene samler sig i kreds omkring krybben og situationen ligner ovenfra set en rose, hvori Jesusbarnet er hjertebladet, det inderste blad i blomsten. Men samtidig er denne blomsterlignende gruppering en præfiguration af de himmelske hærskarer, der grupperer sig i skøn harmoni om Guds trone. Hjertet, der er jordelivets midte, hvis Jesus-barnet har taget bolig i det, er således et spejlbillede af den skabelsens midte, der befinder sig hos Gud. Denne vision kan være forlægget for det vidunderlige vers hos Grundtvig:

O Du, som skabde Hjerte mit,
Det dybe, underfulde,
O dan det efter Hjerte dit,
Til Himmel-Speil i Mulde,
Saa jeg langt meer end selv jeg veed,
Kan lære af din Kiærlighed
Om Naadens rige Fylde!

(GSV IV nr. 78)

At vores jordiske verden grupperer sig omkring hjertets midte billedliggør den jordiske lydighed, der bedst gør det dennesidige liv til en foregribelse af det himmelske. At bringe sig mediterende ind i dette jordiske centrum er den afgørende bevægelse i den pietistiske salmesang. Stående omkring denne midte kan voksne og børn synge med en ekstatisk fryd, der foregriber klangen af de syngende engleskarer for Herrens trone. Ja, måske griber den jordiske klang fra det dybe fat i hele den endeløse overtonerække, der til sidst forbinder den med englesangen og får jord og himmel til at genlyde af én ubrudt klang.

NOTER

1. I indledningsscenen til Thomas Manns roman *Buddenbrook* påpeges dette på en morsom måde. Bedstefaderen sidder med sin sønnedatter på skødet og morer sig kosteligt over at høre den lille pige levere de klassiske svar fra Luthers Katekismus. Når en lille pige siger dem, bliver det klart, at de nærmest passer på en tysk storbonde eller måske en købmand.

2. Luthercitatet er hentet fra Hans Robert Jauss: Ästhetische Erfahrung und literarische Hermeneutik, Wilhelm Fink Verlag 1977, p.51. Overvejelserne om retorikken står på flere punkter i gæld til denne fremstilling.

3. En engelsk oversættelse, Ovid's Heroides, Translated by Harold C. Cannon findes i en udgave fra Unwin Books, London 1972.

4. Jfr. kapitlet om Bernhard af Clairvaux i Walther Nigg: Das Geheimnis der Mönche.

5. Hegel-citatet stammer fra RGG's artikel Andacht, hvor der desværre ikke henvises til citatets oprindelse.

6. Denne forestilling om et kosmisk væsen, der lider stærkt ved at inkarnere sig i jordiske forhold er et fremherskende motiv i det 19. århundredes litteratur hos forfattere som Byron, Poe og Strindberg (forspillet til *Ett drömspel*). Jfr. Mine fremstillinger i Ideologihistorie I 1976, p. 123 ff. og Fortolkningens veje 1978, p. 34 ff.

7. Jfr. f.eks. den omfattende fremstilling af dette motiv i Denis de Rougemont: L'Amour et l'Occident, 1939.

8. En fremstilling af disse synspunkter på folkevisen findes i Jens Anker Jørgensen: Jorden og slægten 1976.

ANMELDELSE

PETER ELKJÆR PETERSEN: MELODIER TIL 10 SALMER AF JOHANNES JOHANSEN, OPUS 3, 1976-78.

Musikstuderende, organist ved Haarby kirke på Fyn, Peter Elkjær Petersen har i uprætentiøst udstyr samlet "lo salmer", melodier til salmer af Johannes Johansen. Teksterne er dels fra Johs. Johansens digtsamlinger "Thurø-rim" og "Rim om Gud" samt fra '78-tillægget til Den danske Salmebog. En del af melodierne er skrevet i forbindelse med melodikonkurrencen til '78-tillægget.

Elkjær Petersens musikalske inspirationskilde er så tydeligt det franske: det senromantiske og det messiaen-prægede. Ikke desto mindre formår Elkjær Petersen at markere sig med et meget personligt udformet værk. Satserne, der er skrevet for solosang og orgel, er afvekslende i formen. Teksternes timbre rammes fint af Elkjær Petersens musikalske "rammer".

Melodierne og udsættelserne er for vore hjemlige "koralgræsgange" at betegne som avancerede. F.eks. er "De 4 lys på adventskransen" og "Din sol går bort" for krævende i melodiføringen til at kunne blive menighedsmelodier, medens de øvrige vil kunne læres.

I udsættelserne er det manierede og fladtrådte undgået, hver me-

lodi har fået sin egen "personlige" udsættelse. Tekstbehandlingen er god og uden sære eller skæve betoninger.

Samlingen rummer således materiale til solistisk brug samt til brug som menighedssang. Samlingen fortjener at blive kendt.

De 5 af salmerne findes på plade (ELPE I) indspillet i Haarby kirke med Erik Hammer som vokalsolist og komponisten ved orglet. Erik Hammer synger salmerne loyalt, rent og uden falbelader. Uden at pladen iøvrigt skal anmeldes her, så kunne man godt have ønsket dens tekniske kvalitet bedre. Mikrofonopstillingen kunne ved optagelsen have været foretaget omhyggeligere, og der kan konstateres en vis forvrængning ved pladens afspilning. Pladen rummer foruden førnævnte salmer klassiske orgelværker og 5 af Elkjær Petersens egne orgelkompositioner. Pladen kan købes ved henvendelse til: Fa. ELPE, Fonnesbechsgade 3, 3.tv., 7400 Herning.

Henrik Fibiger Nørfelt

RETTELSE

Melodiredaktøren beklager at der er sket visse skrivefejl i forbindelse med melodierne i HM 1980/1-2. Rettelserne er flg.:

1980/1, Evan-Th. Vestergaards melodi til "Guds søn har været her", takt 12 skal være således:

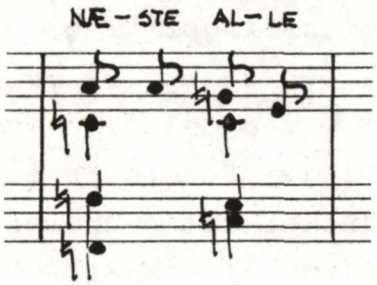

1980/2, Peter Elkjær Petersens melodi til "Din sol går bort", takt 5 skal være således:

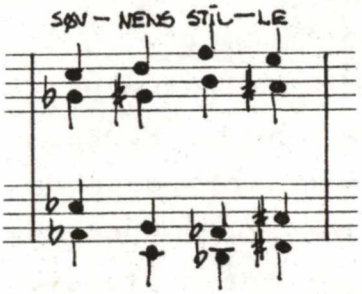

1980/2, Henrik Fibiger Nørfelts melodi til "Nu går vi glad vor kirkegang", takt 1 skal være således:

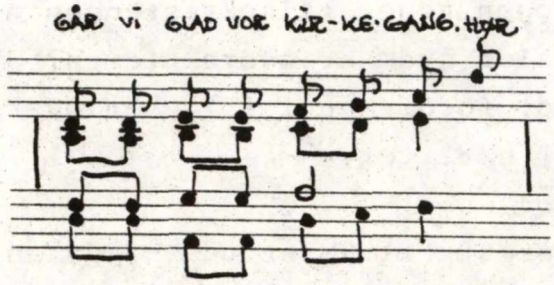

H.F.N.

EFTERLYSNING

Punkt 1. Undertegnede er af Det danske Sprog- og Litteraturselskab opfordret til at forestå udgivelsen af Hans Christensen Sthens Samlede Skrifter. Til det formål vil jeg gerne kende og registrere alle eksisterende eksemplarer af Sthens skrifter, hvad enten de befinder sig på offentlige biblioteker eller i privat eje, herhjemme eller i udlandet. Også håndskrifter vedr. Sthen (breve, aktstykker, stambøger, afskrifter) såvel som bøger fra Sthens velassorterede privatbibliotek har min interesse. At det stadig er muligt at finde ikke hidtil registrerede (dvs. i Biblioteca Danica eller Lauritz Nielsens Dansk Bibliografi optagne) "Stheniana", fremgår af, at jeg for nylig fra en fynsk samler har fået tilsendt et fragment af En liden Vandrebog, Kiøbenhafn 1696. Selv har jeg i 60erne erhvervet et fragment af Saligheds Vey 1584. På Landsarkivet i Viborg befinder der sig en gammel afskrift af Lyckens Hiul. På kurfyrstebiblioteket i Wolfenbüttel fandt jeg i 1974 et velbevaret eksemplar af en hidtil ukendt udgave af En liden Haandbog, trykt hos Lor.Benedicht 1584. Rosenkilde & Baggers antikvariat havde engang i begyndelsen af 70erne - tror jeg - en 1600-tals udgave af En liden Haandbog. Hvem er nu den lykkelige ejer? I det hele taget: hvem kender nogen, der kender nogen, der har noget af Sthen stående på reolen?

Endelig et sidste spørgsmål vedr.Sthen - måske? Fra en præst i Sønderjylland har jeg fået tilsendt et spændende fragmentarisk danicum til bestemmelse. Jeg har netop identificeret det som en hidtil ukendt oversættelse af Johann Habermanns "Vita Jesu Christi" med den tyske forfatters forord dateret 1.april 1579. Iflg.litteraturen skulle der eksistere et tysk tryk fra 1581. Véd nogen om det-

te tryk? Det nyopdagede danske tryk synes ud fra det anvendte bogtrykkermateriale at være begået af Mads Vingaard i København tidligst i 1587. Kender nogen noget til eksistensen af denne oversættelse? I bekræftende fald: hvem er oversætteren? Sthen kunne komme på tale som en mulighed, fordi han i 1571 har oversat et andet af Habermanns (Avenarius') skrifter.

Punkt 2. Jeg agter snarest til HM at udarbejde en salmehistorisk bibliografi "Danmark 1973-1980" i lighed med den for årene 1961 - 1972, som findes i HM 1974 s.188-198.

Hvis nogen af læserne er bekendt med - evt. forfattere til - publikationer såsom tidsskrift- eller årbogsartikler (især de sidste har det med at gå ind til den evige glemsel, hvilket *undertiden* er ufortjent) eller væsentlige avisartikler, kronikker, anmeldelser etc, som *ikke* er blevet omtalt i HM i årenes løb, bedes man snarest sende mig den pågældende tryksag i særtryk eller kopi. I det hele taget må det - forhåbentlig da - være i forfatternes egen interesse at gøre HM bekendt med deres publikationer.

På forhånd tak for alle reaktioner på det ovenstående.

Jens Lyster

REDAKTIONELT

På Salmehistorisk Selskabs bestyrelsesmøde i oktober blev det besluttet at forhøje årsabonnementet for 1981 til 50 kr. I tre år har vi ved hjælp af legater holdt kontingentet nede på 40 kr. Men nu går det ikke længere. Dog mener vi ikke, at 50 værdiløse danske kroner kan være for meget for et seriøst, fagligt tidsskrift på altid over 200 sider.

Det vil glæde kassereren, om medlemmerne så hurtigt som muligt vil indbetale 50 kr (eller mere, hvis man hører til restanterne!) på vedlagte girokort.

For at øge medlemsskaren har vi begyndt et løbende introduktionstilbud til nye læsere. For kun 60 kr vil nye medlemmer få tilsendt både årg.1979 og 1980. Salmekendere vil vide at sætte pris på disse uforlignelige årgange. Skulle et nyt medlem foretrække et introduktionstilbud omfattende den nye årgang 1981 og den foregående (dvs. den i skrivende stund indeværende årg.1980), er prisen 70 kr.

Man skal blot sende henholdsvis 60 eller 70 danske kroner til vor girokonto med oplysningen "Nyt medlem, introduktionspris".

Det er stadig muligt at erhverve de fleste ældre årgange til gammel pris, som vil blive oplyst ved henvendelse til kassereren.

Og så har vi i redaktionen kun tilbage at ønske vore læsere en glædelig jul og et godt nyt år 1981, hvor dette tidsskrift kan fejre 10 året for sin eksistens med forhåbentlig flere læsere end nogen sinde før. J.L.

FORFATTERNES ADRESSER

Biskop Johannes Johansen, Heslehøj Allé 4, 2900 Hellerup
Komponist Leif Kayser, Holmestien 16, 2720 Vanløse
Pastor Jørgen Kristensen, Aventoft, Postboks 7, 6270 Tønder
Univ.lektor Erik A. Nielsen, Strindbergsvej 13, 2500 Valby
Organist Asger Pedersen, J.A.Schwartz Gade 19, 2100 København Ø
Organist Peter Elkjær Petersen, Kærvangen 14, 5683 Haarby
Sognepræst S.T. Vestergaard, 6310 Broager

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER ÅRGANG 1980

INDHOLDSOVERSIGT

Artikler

Herngren, G.F.W.: Salme og anamnese. Albertsen først og teologerne så 3-29

Johansson, Alf: Pange lingua gloriosi och dess svenska översättningar 43-54

Lyster, Jens: Sthens gådefulde navnesalme. Om Du Herre Krist, dens mærkelige akrostikon og det forunderlige år, hvis lige ikke har været 71-146

" : K.L. Aastrup 26.11.1899 - 14.5.1980 159-161

Nielsen, Erik A.: Pietismen og kønsrollerne. Eksemplificeret ved Brorsons Mit hierte altid vanker 188-207

Nørfelt, Henrik Fibiger: Om Laub og hver tids egen tone 29-42

Aastrup, K.L.: Breve til salmebogskommissionen (bearbejdet og korrigeret optryk fra Tidehverv 1946-47) 161-181

" : Det "midtjydske" salmebogsforslag (optryk fra Tidehverv 1949, 23.årgang 181-184

" : Salmebogsforslaget (optryk fra Tidehverv 1952, 26.årgang 184-187

Nye sangtekster

Blauenfeldt, Henning: Vor Jesus, som døde forladt af sit folk 61

Gissel, Georg: Herre Kristus, dig til ære 70
Johansen, Johannes: Kom, nye dag, med lyset 66
" " : Din sol går bort 67
" " : Nu går vi glad vor kirkegang 68f
" " : Kan du udholde mørket 153
" " : Hør, hvor kirkeklokken synger 156
" " : Hør, klokken kalder søndag morgen 157
" " : På den første dag i ugen 158
Kristensen, Jørgen: Den lille spæde i gamle hænder 155
Svendsen, Jens: De holdt forældrene borte 2
Vestergaard, S.T.: Bryd frem, du skønne morgenskær (Rist) 154
Aastrup, K.L.: Se, til blods har rebene snæret 65

Nye melodier

Christensen, Bernhard: Betesdasøjlernes buegange (Aastrup) 40
Kayser, Leif: Øjne, I var lykkelige (N.F.S.Grundtvig) 151
Nørfelt, Henrik Fibiger: Nu går vi glad vor kirkegang 68
Okkenhaug, Paul: Betesdasøjlernes buegange (K.L.Aastrup) 39
Pedersen, Asger: Hør, hvor kirkeklokken synger (Johansen) 156
Petersen, Peter Elkjær: Kom, nye dag, med lyset (Johansen) 66
" " : Din sol går bort (Johansen) 67
" " : Kan du udholde mørket (Johansen) 153
Schiller, Erik: Brødre og søstre, vi skilles nu ad (DDS 392) 2
Vestergaard, Evan-Th.: Guds Søn har været her (Aastrup) 1
Vestergaard-Pedersen, Chr.: Hør det, Sion, trøst for al 41

Anmeldelser

Johanne Brandt Nielsen: Mariaviser, Herning 1979 (Poul Grubb) 57f
Svein Ellingsen: Det skjulte nærvær, Oslo 1978 (J.Lyster) 58f
Henning Blauenfeldt: 20 nye salmer, Ringe 1979 (J.Højgård) 59-61
Pladeserien "Sangen i Danmark", POINT 5031, bind3, ved MUKO og dirigent Poul Jørgensen. (Steen Lindholm) 62f
Dansk Kirkesangs Årsskrift 1975-76 (P.Balslev Clausen) 146-149
P.Poulsen: Livsskæbner, der skabte sang, Fredericia 1979 Lohses Forlag (Peter Balslev Clausen) 149f
Peter Elkjær Petersen: Melodier til 10 salmer af Johannes Johansen, opus 3, 1976-78 (Henrik F.Nørfelt) 207f

Mindre bidrag

Noter til Alf Johanssons artikel om Pange lingua og dens svenske oversættelser. Ved Jens Lyster 54-57

Om Leif Kaysers melodi til "Øjne, I var lykkelige" Ved Henrik Fibiger Nørfelt 152

Notitser

Vinderne af julekonkurrencen 63f
Favørtilbud 64
Forfatternes adresser . 64, 211
Efterlysning af Sthens skrifter og hjælp til bibliografi. JL. 209f
Redaktionelt. J.L. 210f
Rettelse. Melodiredaktøren beklager. HFN. 208f

Hymnologiske Meddelelser 1980/1-4 er renskrevet af Aase Koefoed samt Anne og Jens Lyster. H.F.Nørfelt har skrevet nodematerialet

Kvartalsskriftet
Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkr. 50 sider.

Udgives af Salmehistorisk Selskab
København Universitet
Institut for Kirkehistorie
Købmagergade 44-46
DK-1150 København K

Medlemsskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Ahlmanns Allé 10, 2900 Hellerup. Giro nr.2 20 11 19. Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af Hymnologiske Meddelelser.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Professor dr.theol. Niels Knud Andersen, *formand.*
Engvej 31, 2960 Rungsted Kyst. Tlf. 02 86 37 72.

Pastor Peter Balslev Clausen, *sekretær, kasserer, redaktør.*
Ahlmanns Allé 10, 2900 Hellerup. Tlf. 01 62 79 27.

Univ.lektor cand.theol. Jørgen I.Jensen, *næstformand.*
Steenstrups Allé 17, 1924 København V. Tlf. 01 37 39 73.

Sognepræst Jens Lyster, *ansvarshavende redaktør.*
Odden præstegård, 4583 Sjællands Odde. Tlf. 03 42 62 96.

Univ.lektor cand.mag. Erik A. Nielsen.
Strindbergsvej 3, 2500 Valby. Tlf. 01 46 60 23.

Organist Henrik Fibiger Nørfelt, *redaktør.(melodistoffet)*
Korsgårdsvej 16, 2920 Charlottenlund. Tlf. 01 63 23 80.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion: se under bestyrelsen.

Hymnologiske Meddelelsers støttekreds:

Professor Leif Ludwig Albertsen
Provst teol.dr. Allan Arvastson
Univ.lektor mag.art. Skirne Helg Bruland
Pastor Helge Dahn
Administrator dr.phil. Erik Dal
Statsstipendiat Svein Ellingsen
Biskop Johs.W.Jacobsen
Biskop Johannes Johansen
Professor dr.theol. Theodor Jørgensen
Professor dr.phil. Jens Peter Larsen
Sognepræst Holger Lissner
Pastor Anders Malling
Lektor v.Lærerhøjskolen cand.theol. Kaj Mogensen
Forstander dr.theol. Bent Noack
Docent v.Musikkonservatoriet Ingolf Olsen
Univ.lektor mag.art. Torben Schousboe
Pastor Jørgen Schultz
Generalsekretær pastor Erik Norman Svendsen
Organist mag.art. Ulrich Teuber
Kgl.konfessionarius professor dr.phil. Christian Thodberg

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse, Svend Viggo Berendt og hustrus Mindelegat